

3/2021

Redakcja Kwartalnika Naukowego Prawo Mediów Elektronicznych

Redaktor naczelny: prof. dr hab. *Jacek Gołaczyński*, UWr

Sekretarz Redakcji: dr *Aleksandra Klich*, USz

Członek Redakcji: dr *Krzysztof Garstka*, Uniwersytet w Cambridge

Członkowie rady programowej:

Przewodniczący: dr hab. *Wojciech Wiewiórowski* (UG, Europejski Inspektor Ochrony Danych)

Członkowie:

r.pr. *Włodzimierz Chróścik*

adw. *Rafał Dębowski*

dr hab. *Sviatlana Fursa*, prof. nauk prawnych Kijowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki

dr hab. prof. *Marlena Jankowska*, prof. nadzw. UŚ

adw. *Xawery Konarski*

prof. Avv. *Michele Angelo Lupoi*, Uniwersytet Boloński

prof. dr hab. *Jacek Mazurkiewicz*, UZ

prof. dr hab. *Radim Polcak*, Uniwersytet w Brnie

dr hab. *Grzegorz Sibiga*, INP PAN

dr hab. *Piotr Stec*, prof. nadzw. UO

dr hab. *Dariusz Szostek*, prof. nadzw. UO

prof. dr hab. *Grażyna Szpor*, UKSW

prof. dr hab. *Andreas Wiebe*, Uniwersytet w Getyndze

Recenzenci:

dr hab. *Andrzej Adamski*, prof. nadzw. UMK

prof. *Zsolt Balogh*, Uniwersytet Corvinus Budapeszt

prof. dr hab. *Sławomir Cieślak*, UŁ

dr hab. *Kinga Flaga-Gieruszyńska*, prof. nadzw. USz

prof. dr hab. *Jacek Górecki*, UŚ

prof. em. dr *Wolfgang Kilian*, University of Hannover

prof. hab. dr *Vytautas Nekrošius*, Uniwersytet Wileński

dr hab. *Marek Świerczyński*, prof. nadzw. UKSW

prof. *Richard Warner* Ph.D, Chicago – Kent College of Law

Adres redakcji:

Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii,

Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych

Komunikacji Elektronicznej

ul. Uniwersytecka 22/26, 51-145 Wrocław

e-mail: pme@beck.pl

C.H.BECK

Wydawca:

Wydawnictwo C.H. Beck

ul. Bonifraterska 17

00-203 Warszawa

tel.: 22 33 77 600

www.czasopisma.beck.pl

Nakład: 250 egz.

Spis treści

E-doręczenia w sprawach transgranicznych w rozporządzeniu 1393/2007 oraz rozporządzeniu 2020/1784 <i>adw. Joanna Lubecka</i>	4
Ochrona wierzycieli i wspólników mniejszościowych przy transgranicznym łączeniu się spółek kapitałowych – implementacja przepisów dyrektywy 2019/2121 do polskiego porządku prawnego <i>Monika Łuc</i>	11
Realizacja zasady wzajemnego uznawania na gruncie eIDAS <i>Karolina Pawiłowicz</i>	18
Belgijskie prawo hazardowe a mikropłatności w grach komputerowych <i>Dominik Sokołowski</i>	24

Contents

E-delivery in cross-border cases in Regulations 1393/2007 and 2020/1784 <i>Monika Łuc</i>	4
Protection of minority shareholders in cross-border mergers of limited liability companies – implementation of Directive 2019/2121 to Polish legal order <i>Karolina Pawiłowicz</i>	11
Realization of the principle of mutual recognition under the eIDAS Regulation <i>Dominik Sokołowski</i>	18
Belgian gambling law and microtransactions in video games <i>Dominik Sokołowski</i>	24

Szanowni Państwo,

z przyjemnością przedstawiam trzeci w 2021 r. numer kwartalnika naukowego Prawo Mediów Elektronicznych. Podobnie jak poprzednie numery, również ten został poświęcony zagadnieniom prawnym mającym związek z nowymi technologiami. W tym numerze szczególnie akcentujemy ich powiązanie z elementem transgranicznym. Problematyka ta, niezwykle aktualna, zyskuje na popularności także wśród przedstawicieli nauki.

W bieżącym numerze znajdziecie Państwo opracowanie dotyczące e-doręczeń w sprawach transgranicznych w rozporządzeniu 1393/2007 oraz rozporządzeniu 2020/1784, w którym Autorka podejmuje niezwykle trudny temat doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych. W numerze znajdzie się także publikacja poświęcona ochronie wierzycieli i współników mniejszościowych przy transgranicznym łączeniu się spółek kapitałowych, omówiona z perspektywy implementacji przepisów dyrektywy 2019/2121 do polskiego porządku prawnego, a także publikację poświęconą realizacji zasady wzajemnego uznawania na gruncie eIDAS. W numerze prezentujemy także publikację odnoszącą się do belgijskiego prawa hazardowego przedstawionego z perspektywy mikropłatności w grach komputerowych.

Niezmiennie proponujemy współpracę i publikację artykułów, glos czy recenzji wszystkim tym autorom, którzy podejmują tematykę wpływu nowych technologii na prawo prywatne lub publiczne.

Zapraszamy do publikacji na łamach Prawa Mediów Elektronicznych, a także do kontaktu z nami pod adresem: pme@beck.pl.

Zachęcam do lektury,
prof. dr hab. *Jacek Gołaczyński*

E-doręczenia w sprawach transgranicznych w rozporządzeniu 1393/2007 oraz rozporządzeniu 2020/1784

adw. Joanna Lubecka¹

Celem opracowania jest omówienie ewolucji rozwiązań dotyczących e-doręczeń w sprawach transgranicznych na gruncie rozporządzenia Nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z 13.11.2007 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych (doręczanie dokumentów) oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) Nr 1348/2000² i rozporządzenie Nr 2020/1784 Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) z 25.11.2020 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych („doręczanie dokumentów”)³. Przyczynkiem do jego przygotowania było przyjęcie 25.11.2020 r. rozporządzenia 2020/1784 i wprowadzenie bezpośredniej regulacji kwestii e-doręczeń w stosunkach pomiędzy państwami członkowskimi UE. Niniejsza publikacja stawia tezę, zgodnie z którą dotychczasowe doświadczenia państw członkowskich mogą spowodować, że nowe rozwiązania dotyczące e-doręczeń nie będą powszechnie stosowane w praktyce lub ich stosowanie będzie znacznie ograniczone.

Pierwsza część opracowania porusza kwestię wagi e-doręczeń w ujęciu gospodarczym, społecznym i środowiskowym. W części drugiej zaprezentowano ewolucję e-doręczeń w europejskim prawie procesowym cywilnym, zestawiając rozwiązania przyjęte na gruncie dotychczasowego rozporządzenia 1393/2007 oraz nowego rozporządzenia 2020/1784. W części tej przeprowadzono też krytyczną ocenę rozwiązań przewidzianych nowym rozporządzeniem, a także sformułowano postulaty *de lege lata*.

Uwagi wstępne

Każdego roku około 3,4 miliona postępowań sądowych w sprawach cywilnych i handlowych posiada skutki transgraniczne⁴. Sprawny system doręczeń dokumentów w UE jest niezbędny do funkcjonowania unijnej przestrzeni wymiaru sprawiedliwości. Doręczenia nie mogą przy tym zostać sprowadzone jedynie do kwestii technicznej, niejako pobocznej w stosunku do najistotniejszego aspektu sprawowania wymiaru sprawiedliwości, jakim jest wydanie rozstrzygnięcia merytorycznego w sprawie. Prawidłowe doręczenie dokumentu warunkuje bowiem możliwość przyjęcia, że późniejsze rozstrzygnięcie nie jest wadliwe i nadaje się do wykonania⁵, stanowiąc także o realizacji konstytucyjnej zasady jawności postępowania oraz zagwarantowaniu stronom procesu możliwości obrony⁶. Sposób realizacji procesu doręczeń w wymiarze transgranicznym ma kluczowy wpływ na tempo prowadzonych postępowań sądowych, których przewlekłość jest jednym z głównych problemów aktualnych w większości państw członkowskich UE. Wniosek, że doręczenia są jednym z fundamentalnych aspektów funkcjonowania unijnego wymiaru sprawiedliwości, nie jest zatem przesadzony⁷.

Zmiany wprowadzane w prawodawstwie unijnym ukierunkowane są niezmiennie na przyspieszenie i uproszczenie procedur związanych z doręczeniami transgranicznymi. Obserwacja procesu ewolucji systemu doręczeń dokumentów sądowych i pozasądowych w UE, począwszy od systemu

konwencji haskich⁸, poprzez rozporządzenie Nr 1348/2000 Rady (WE) Nr 1348/2000 z 29.5.2000 r. w sprawie doręczania w państwach członkowskich sądowych i pozasądowych dokumentów w sprawach cywilnych i handlowych⁹, rozporządzenie 1393/2007, skończywszy na nowym rozporządzeniu 2020/1784, prowadzi do wniosku, iż tradycyjne metody doręczeń są i będą w dalszym ciągu wypierane przez nowoczesne metody oparte na elektronizacji. Słusznie wskazuje się, że zastosowanie technologii informatycznych może uspraw-

¹ Autorka jest adwokatem przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Poznaniu, kancelaria Lubecka.law.

² Dz.Urz. UE L Nr 324, s. 79; dalej jako: rozporządzenie 1393/2007.

³ Dz.Urz. UE L 405, s. 40; dalej jako: rozporządzenie Nr 2020/1784.

⁴ Dokument roboczy służb Komisji [COM (2018) 379 final] – [SEC(2018) 272 final] – [SWD(2018)287 final], s. 2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018SC0286&from=PL> (dostęp z 28.6.2021 r.).

⁵ Zob. wyrok TS z 16.2.2006 r. w sprawie C-3/05 *Gaetano Verdoliva przeciwko J.M. Van der Hoeven BV i in.*

⁶ J. Zatorska, Komentarz do art. 1 rozporządzenia 1393/2007 dotyczącego doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych, Lex/el. 2012.

⁷ Na istotne znaczenie praktyczne prawnej regulacji doręczeń dokumentów za granicę zwraca uwagę J. Ciszewski – zob. *tenże*, Doręczanie dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych w państwach UE, Komentarz, Warszawa, 2005, s. 21, przytaczając w tym zakresie dane liczbowe.

⁸ Ewolucję kolejnych aktów prawnych przyjmowanych w tym zakresie przedstawia: K. Piasecki, Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, [w:] K. Piasecki (red.), T. IV. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Sąd polubowny (arbitrażowy). Regulacje prawne Unii Europejskiej w sprawach transgranicznych. Komentarz, wyd. 5, Legalis/el. 2013.

⁹ Dz.Urz. UE L 160, s. 37; dalej jako: rozporządzenie 1348/2000.

nić funkcjonowanie sądów w skali dotąd niewyobrażalnej, zarówno na płaszczyźnie szybkości postępowania, jak i jego jakości¹⁰.

Potrzeba e-doręczeń w europejskim prawie procesowym cywilnym

1. Aspekt gospodarczy

Prowadzenie działalności gospodarczej w obszarze transgranicznym wiąże się z wieloma trudnościami dla uczestników obrotu. Systemy prawne poszczególnych państw członkowskich różnią się, a doręczenie międzynarodowe wymaga ponadto stosowania obowiązującego w tym zakresie rozporządzenia unijnego, względnie umowy międzynarodowej bądź krajowych przepisów o doręczeniach za granicą¹¹. Opóźnienia związane z doręczeniami dokumentów mają wpływ na długotrwałość sporów sądowych w sprawach transgranicznych. Niewątpliwie podstawową zaletą elektronicznego obrotu prawnego jest szybsza komunikacja na linii sąd – uczestnicy postępowania¹². Elektroniczacja procesu doręczeń w sprawach transgranicznych wpisuje się w ogólny trend upowszechnienia technologii informacyjno-komunikacyjnych jako głównej siły napędowej wzrostu gospodarczego¹³.

2. Aspekt społeczny

Powszechne dążenie do elektroniczacji w niemal każdej dziedzinie ludzkiej aktywności wymaga refleksji nad zjawiskami społecznymi, które mogą towarzyszyć temu procesowi. W kontekście sporów z udziałem konsumentów zwraca na nie uwagę K. Flaga-Gieruszyńska¹⁴, podkreślając konieczność uwzględnienia różnego stopnia kompetencji cyfrowych społeczeństwa i ryzyko wykluczenia cyfrowego związanego ze zróżnicowanym dostępem konsumentów do Internetu. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu stanowił jeden z trzech, ogólnych priorytetów strategii Europa 2020 określonej przez Komisję Europejską¹⁵. Postępująca cyfryzacja społeczeństwa i rozwój technologiczny wywierają pozytywny wpływ na informatyzowanie sądownictwa, stanowiąc siłę napędową pożądaných zmian w tym obszarze¹⁶.

3. Aspekt środowiskowy

W kontekście elektroniczacji doręczeń dokumentów służyć może zwróceniu uwagi na aspekt środowiskowy tego procesu¹⁷. Co najmniej część procesów związanych z doręczaniem dokumentów drogą pocztową oparta jest na wykorzystaniu nieodnawialnych źródeł energii i jako taka posiada zły wpływ na środowisko naturalne¹⁸. Elektroniczacja w komunikacji transgranicznej i uniknięcie konieczności wydruku dokumentu oraz czynności związanych z jego fizycznym transportem powinny zatem wywrzeć pozytywny wpływ w tym obszarze.

Ewolucja e-doręczeń w europejskim prawie procesowym cywilnym

1. Rozporządzenie 1393/2007

1.1. Aspekt celowościowy wprowadzonych rozwiązań

Przyjęciu rozporządzenia 1393/2007 towarzyszyła refleksja nad koniecznością poprawy procedury doręczania dokumentów¹⁹ między państwami członkowskimi UE. Pod rządami poprzednio obowiązującego rozporządzenia 1348/2000, ilość czasu niezbędnego na doręczenie dokumentu wynosiła średnio od jednego do trzech miesięcy, a w niektórych przypadkach nawet sześć miesięcy²⁰.

1.2. Przyjęte rozwiązania dotyczące doręczeń

Rozporządzenie wyróżnia²¹ dwie sekcje dotyczące metod doręczeń dokumentów. Pierwsza z nich obejmuje doręczenie pomiędzy jednostkami przekazującymi i przyjmującymi wyznaczonymi przez państwa członkowskie za pomocą wszelkich, właściwych środków (art. 4), a druga inne sposoby przekazywania i doręczania dokumentów sądowych

¹⁰ J. Gołaczyński, e-Sąd przyszłości, MoP 2019, Nr 2, s. 97.

¹¹ K. Weitz, Europejski tytuł egzekucyjny dla roszczeń bezspornych, wyd. 1, Warszawa 2009, s. 164.

¹² A. Harast, Elektroniczne postępowanie upominawcze (sądowe) w wybranych państwach Unii Europejskiej, MoP 2009, Nr 20, s. 1087, cyt. za: B. Sujewski, Das elektronische Mahnverfahren, 2008, s. 188.

¹³ Komunikat Komisji, Europa 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.3.2010, KOM (2010) 2020 wersja ostateczna, s. 23.

¹⁴ K. Flaga-Gieruszyńska, Przyszłość transgranicznych sporów konsumenckich – wybrane zagadnienia, [w:] M. Kraska i S. Mamrot (red.), Cyfrowe Usługi Publiczne w Europie, Poznań 2017, s. 8–9.

¹⁵ Komunikat Komisji, Europa 2020..., s. 5.

¹⁶ K. Klimas, Elektroniczna komunikacja pomiędzy stronami a sądem w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń – zagadnienia prawne i uwagi praktyczne, PME 2018, Nr 1, s. 6.

¹⁷ Aspekt środowiskowy i wyzwania związane ze zmianami klimatu zostały opisane w Komunikacie Komisji, Europa 2020..., s. 5.

¹⁸ Commission Staff Working Document Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council amending Regulation (EC) No 1393/2007 of the European Parliament and of the Council on the service in the Member States of judicial and extrajudicial documents in civil or commercial matters (service of documents) [COM(2018) 379 final] – [SEC(2018) 272 final] – [SWD(2018) 286 final], Brussels, 31.5.2018 SWD(2018) 287 final, s. 73.

¹⁹ Na autonomiczny charakter pojęcia „dokumentu” zwrócił uwagę TS w wyroku wydanym w sprawie C-14/07, *Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR przeciwko Industrie- und Handelskammer Berlin*.

²⁰ Wniosek dotyczący rozporządzenia Nr 1348/2000 Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającego rozporządzenie Rady (WE) z 29.5.2000 r. w sprawie doręczania dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych w Państwach Członkowskich, Bruksela, 7.7.2005 r. COM(2005) 305 końcowy 2005/0126 (COD), s. 3.

²¹ W publikacji zastosowano formę czasu teraźniejszego z uwagi na dyspozycję art. 36 i 37 rozporządzenia 2020/1784, odsuwających w czasie wejście w życie i rozpoczęcie stosowania tego nowego aktu prawnego.

(art. 12–15). Rozporządzenie nie wprowadza hierarchii pomiędzy wskazanymi metodami doręczeń, na co zwrócił uwagę TS w wyroku z 9.2.2006 r. w sprawie *Plumex przeciwko Young Sports NV*²². Doręczanie za pośrednictwem jednostek przekazujących i przyjmujących nie ma pierwszeństwa przed innymi sposobami doręczania dokumentów wskazanych w rozporządzeniu i w praktyce ten sposób doręczenia nie jest wcale najbardziej powszechny²³.

1.3. Doręczenie za pomocą wszelkich, właściwych środków

Podstawową metodą doręczeń uregulowaną w art. 4 rozporządzenia 1393/2007 jest przekazywanie dokumentów pomiędzy jednostkami przekazującymi i przyjmującymi za pomocą wszelkich właściwych środków, pod warunkiem że treść przyjmowanego dokumentu jest wierna i zgodna z treścią dokumentu, który został wysłany, a wszystkie widniejące na nim wpisy są łatwe do odczytania. Katalog metod prowadzących do faktycznego przekazania dokumentu ma charakter otwarty. Państwa członkowskie zostały zobowiązane do notyfikacji Komisji dostępnych na ich obszarze sposobów odbioru dokumentów²⁴. Wszystkie państwa członkowskie zadeklarowały przyjmowanie dokumentów drogą pocztową. Polska wskazała pocztę jako jedyną metodę przyjmowania dokumentów. Podobnie postąpiło 9 innych państw członkowskich. Jedno państwo członkowskie (Belgia) dopuściło telefon²⁵. Możliwość komunikacji drogą elektroniczną dopuściło 11 państw²⁶.

1.4. Inne sposoby doręczeń

Do innych sposobów przekazywania dokumentów są: dowych i pozasądowych na gruncie rozporządzenia należą: przekazywanie dokumentów drogą konsularną lub dyplomatyczną (art. 12), doręczanie dokumentów przez przedstawicieli dyplomatycznych lub konsularnych (art. 13), doręczenie drogą pocztową (art. 14) oraz doręczenie bezpośrednie (art. 15).

1.5. Ocena funkcjonowania rozporządzenia i problemy praktyczne dla obrotu

Wyniki retrospektywnej oceny rozporządzenia 1393/2007 wskazują, że co do zasady spełniło ono swoją rolę²⁷. Zidentyfikowano jednak wiele problemów związanych z jego praktycznym funkcjonowaniem²⁸.

1.6. Brak bezpośredniego wskazania na możliwość doręczenia elektronicznego

Określając sposoby doręczeń dokumentów pomiędzy państwami członkowskimi UE, rozporządzenie odwołuje się do wszelkich możliwych środków, pod warunkiem że treść przyjmowanego dokumentu jest wierna i zgodna z treścią

dokumentu, który został wysłany, a wszystkie widniejące na nim wpisy są łatwe do odczytania (art. 4 ust. 2). W doktrynie wskazuje się, że rozporządzenie dopuszcza tym samym możliwość stosowania doręczeń elektronicznych²⁹. Mimo że zastosowana metoda legislacyjna rozporządzenia nie wyklucza doręczenia elektronicznego, nie wskazuje jednak w sposób bezpośredni na możliwość zastosowania tej metody, a tym samym nie zachęca do stosowania jej w praktyce. Ponadto słusznie wskazuje się, że powołany przepis dotyczy wyłącznie doręczeń pomiędzy agencjami, a nie pomiędzy sądem a stroną postępowania³⁰.

1.7. Poleganie na papierowych metodach komunikacji

Komunikacja pomiędzy jednostkami przekazującymi i przyjmującymi państw członkowskich odbywa się głównie w formie papierowej. Wskazuje się, że nawet w przypadkach, gdy komunikacja elektroniczna była możliwa, nie była ona preferowana w praktyce³¹. Niski stopień zainteresowania doręczeniem elektronicznym wynika z jednej strony z przyzwyczajenia do papierowych sposobów komunikacji – pomimo zastrzeżeń co do efektywności tej metody, a z drugiej – z obaw o bezpieczeństwo przekazywanych dokumentów³².

1.8. Długość trwania doręczenia

Brak respektowania terminów przewidzianych rozporządzeniem na dokonanie określonych nim czynności w procedurze doręczania dokumentów jest zjawiskiem dostrzeganym powszechnie. Jest ono powiązane z brakiem stosowania w praktyce nowoczesnych metod porozumiewania się³³. W tym kontekście można zastanowić się nad

²² C-473/04, Legalis. W rozstrzygnięciu tym TS wskazała, że rozporządzenie nie ustanawia żadnej hierarchii pomiędzy doręczaniem za pośrednictwem agencji a doręczeniem pocztą i że w rezultacie możliwe jest doręczenie dokumentu sądowego za pomocą jednego z tych sposobów lub łącznie za pomocą obu.

²³ J. Maliszewska-Nienartowicz, [w:] A. Wróbel (red.), *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, T. 1, wyd. 2, Warszawa 2010, s. 516.

²⁴ Art. 2 ust. 4 lit. c) rozporządzenia 1393/2007.

²⁵ Szwecja dopuściła możliwość kontaktu telefonicznego.

²⁶ Informacje udostępnione na stronie https://e-justice.europa.eu/content_serving_documents-373-pl-pl.do?member=1#a_70 (dostęp z 30.3.2021 r.).

²⁷ Commission Staff Working Document Impact Assessment..., s. 9.

²⁸ Za problemy uznano: 1) Opóźnienia, niepotrzebne koszty i dezorientację dla obywateli i uczestników obrotu gospodarczego; 2) Niepotrzebne koszty dla administracji publicznej i systemu sądowniczego; 3) Wady dotyczące ochrony praw proceduralnych i 4) Niepewność prawną – zob. *ibidem*, s. 10–11.

²⁹ J. Gołaczyński, Ł. Goździaszek, [w:] J. Gołaczyński (red.), *Informatyzacja postępowania sądowego w prawie polskim i wybranych państw*, Warszawa 2009, s. 17. Autorzy zwracają uwagę na uzasadnione wątpliwości dotyczące doręczania dokumentów elektronicznych.

³⁰ *Ibidem*, s. 17.

³¹ *Ibidem*, s. 14.

³² *Ibidem*, s. 202.

³³ *Ibidem*, s. 19 i 20.

ewentualną sankcją związaną z przekroczeniem obowiązujących terminów, które to wyzwanie podejmuje J. Zatorska³⁴. Słuszne refleksje autorki można jedynie uzupełnić spostrzeżeniem o prawdopodobnie niskim stopniu zainteresowania uczestników postępowania sądowego w zakresie wszczynania postępowań zmierzających do wyciągnięcia konsekwencji prawnych związanych z przedłużającym się procesem doręczenia dokumentów i jego skutków.

1.9. Potrzeba zmiany rozporządzenia

Szacuje się, że do 2030 r. liczba postępowań sądowych, w przypadku których dojdzie do zastosowania rozporządzenia dotyczącego doręczeń dokumentów pomiędzy państwami członkowskimi, ma wynosić 4 164 734 rocznie³⁵. Tendencja ta będzie potęgowała istniejące problemy, stąd konieczność interwencji UE w tym obszarze nie budziła wątpliwości.

2. Rozporządzenie 2020/1784

W odpowiedzi na ww. potrzebę 25.11.2020 r. przyjęto rozporządzenie 2020/1784.

2.1. Aspekt celowościowy wprowadzonych rozwiązań

Przyjęciu nowego rozporządzenia towarzyszył cel dalszej poprawy skuteczności i przyspieszenia procedury doręczenia dokumentów pomiędzy państwami członkowskimi. Usprawnienie i cyfryzacja doręczeń ma zachęcać do dokonywania transakcji transgranicznych, co w konsekwencji ma wpłynąć na pobudzenie wymiany handlowej w UE i poprawić funkcjonowanie rynku wewnętrznego³⁶.

2.2. Przyjęte rozwiązania dotyczące doręczeń dokumentów sądowych i pozasądowych

Nowe rozporządzenie wprowadza sześć metod doręczeń dokumentów pomiędzy państwami członkowskimi UE, a mianowicie: doręczenie elektroniczne pomiędzy jednostkami przekazującymi i przyjmującymi (art. 5), doręczenie drogą dyplomatyczną lub konsularną (art. 16), doręczenie przez przedstawicieli dyplomatycznych lub urzędników konsularnych (art. 17), doręczenie drogą pocztową oraz (art. 18) doręczenie drogą elektroniczną (art. 19), doręczenie bezpośrednio (art. 20).

2.3. Doręczenie elektroniczne pomiędzy jednostkami przekazującymi a przyjmującymi

Najistotniejsza zmiana wprowadzona rozporządzeniem dotyczy regulacji podstawowej metody doręczeń pomiędzy jednostkami przekazującymi a przyjmującymi. Zmiana w tym zakresie sprowadza się do odejścia od ogólnej regulacji określającej możliwość przekazywania dokumentów za pomocą wszelkich, właściwych środków na rzecz wskazania, że

przekazywanie dokumentów odbywa się za pośrednictwem bezpiecznego i niezawodnego zdecentralizowanego systemu informatycznego, opartego na rozwiązaniu interoperacyjnym, takim jak e-CODEX (art. 5 ust. 1)³⁷. We wskazanym zakresie zastosowanie mają znaleźć ogólne ramy prawne wynikające z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 910/2014 z 23.7.2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (eIDAS)³⁸.

2.4. Bezpośrednie doręczenie elektroniczne

Istotne *novum* w stosunku do stanu obowiązującego dotychczas na gruncie rozporządzenia 1393/2007 to wprowadzenie możliwości doręczenia elektronicznego bezpośrednio osobie, która ma znany adres do doręczeń w innym państwie członkowskim przy użyciu jakichkolwiek elektronicznych środków doręczenia dostępnych zgodnie z prawem państwa członkowskiego forum w odniesieniu do krajowego doręczenia dokumentów. Komunikacja elektroniczna możliwa jest tym samym nie tylko pomiędzy agencjami, ale także pomiędzy sądem, a uczestnikiem postępowania. Rozporządzenie przewiduje dwa rodzaje przypadków, w których możliwe jest skorzystanie z tej metody doręczenia, w zależności od tego, czy dochodzi do wykorzystania kwalifikowanych usług doręczenia rejestrowanego w rozumieniu eIDAS (art. 19). W obydwu z nich konieczne jest jednak uzyskanie uprzedniej, wyraźnej zgody adresata na zastosowanie wskazanej metody doręczeń.

2.5. Ocena prawna przyjętych rozwiązań dotyczących doręczeń

Rozwiązania zawarte w rozporządzeniu 2020/1784 stanowią istotny krok na przód w procesie elektronizacji doręczeń w sprawach transgranicznych. Przyjęty sposób regulacji w zestawieniu z dotychczasowymi doświadczeniami państw członkowskich mogą jednak spowodować, że e-doręczenia nie będą powszechnie stosowane w praktyce lub ich stosowanie będzie znacznie ograniczone. Teza ta ma swoje uzasadnienie także w wynikach badań dotyczących funkcjonowania rozporządzenia 1393/2007³⁹.

³⁴ J. Zatorska, Komentarz do art. 4 rozporządzenia 1393/2007 dotyczącego doręczenia w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych, Lex/el. 2012. Słuszne refleksje autorki w ww. kwestii można uzupełnić jedynie uwagą o bardzo niskim prawdopodobieństwie skorzystania przez uczestników obrotu z możliwości wyciągania konsekwencji związanych z ewentualnymi opóźnieniami w doręczeniach.

³⁵ Commission Staff Working Document Impact Assessment..., s. 24.

³⁶ Zob. pkt 3 motywów rozporządzenia 2020/1784.

³⁷ E-CODEX jest w tym zakresie jedynie rozwiązaniem przykładowym, podanym z zastrzeżeniem dalszego rozwoju technologicznego – pkt 10 motywów rozporządzenia 2020/1784.

³⁸ Dz.Urz. UE L Nr 257, s. 73; dalej jako: eIDAS.

³⁹ Commission Staff Working Document Impact Assessment..., s. 14.

Warto poddać ocenie podstawową metodę doręczeń pomiędzy jednostkami przekazującymi a przyjmującymi, która ma odbywać się za pośrednictwem bezpiecznego i niezawodnego zdecentralizowanego systemu informatycznego⁴⁰.

Brzmienie art. 5 ust. 1 rozporządzenia sugeruje, że ww. sposób komunikacji ma formę obligatoryjną, użyto bowiem imperatywnego sformułowania, zgodnie z którym doręczenie „odbywa się za pośrednictwem bezpiecznego i niezawodnego zdecentralizowanego systemu informatycznego”. Ustęp 4 powołanego przepisu wprowadza jednak możliwość odstępstwa od wskazanej metody doręczenia, w dwóch przypadkach, a mianowicie (1) wystąpienia „zakłóceń działania zdecentralizowanego systemu informatycznego” bądź (2) zaistnienia „wyjątkowych okoliczności”. Oba te pojęcia należą do kategorii nieostrych, co może powodować trudności interpretacyjne przy praktycznym stosowaniu rozporządzenia⁴¹. Warto wskazać, że jedynym, formalnym obowiązkiem związanym z odstępstwem od przekazania dokumentów za pośrednictwem zdecentralizowanego systemu informatycznego jest zaznaczenie jednej z dwóch wyżej wymienionych przesłanek w pkt 9 załącznika Nr I do rozporządzenia 2020/1784. Nie jest konieczne podanie jakiegokolwiek uzasadnienia dla zastosowania odstępstwa od zasady elektronicznej formy przekazania dokumentu. Formularz A – wniosek o doręczenie dokumentów nie zawiera nawet miejsca, w którym tego rodzaju umotywowanie mogłoby się znaleźć. Treść formularza nie pozwala zatem na ustalenie i ocenę prawną: (1) tego, jak długo trwały „zakłócenia zdecentralizowanego systemu informatycznego” oraz jakiego rodzaju były to zakłócenia, a także (2) jakie wyjątkowe okoliczności uniemożliwiły elektroniczne doręczenie dokumentów. W praktyce powyższe może doprowadzić do sytuacji, w której doręczenie elektroniczne będzie omijane na podstawie trudno weryfikowalnych przesłanek, a odstępstwo od podstawowej i obligatoryjnej z punktu widzenia wykładni językowej, metody doręczeń nie będzie musiało być w żaden sposób wykazane i nie będzie rodziło żadnych konsekwencji.

Można zadać sobie pytanie, czy przyjęty sposób regulacji obligatoryjnej metody e-doręczeń nie mógł pójść o krok dalej. Jako analogię można powołać rozwiązanie funkcjonujące na gruncie ustawy z 11.9.2019 r. Prawo zamówień publicznych⁴² związane z funkcjonującą na gruncie wskazanej ustawy zasadą komunikacji przy użyciu środków komunikacji elektronicznej. Artykuł 61 ust. 1 PrZamPub ustanawia wymóg użycia środków komunikacji elektronicznej w ramach postępowania o udzielenie zamówienia i w konkursie. Odstąpienie od wskazanej metody możliwe jest w przypadkach określonych w art. 61 ust. 2 i art. 65 ust. 1 PrZamPub. Katalog wskazanych przesłanek ma charakter zamknięty, co powoduje, że poza sytuacjami wskazanymi wprost w przepisach przedmiotowej ustawy, zamawiający nie ma swobody decyzji w zakresie doboru

innej formy przekazania korespondencji, np. w formie papierowej⁴³. Same przesłanki cechuje ponadto wysoki stopień precyzji. Zamawiający jest także obowiązany do opisanie powodów odstąpienia od wymogu użycia środków komunikacji elektronicznej w protokole postępowania (art. 65 ust. 4 PrZamPub). Analogicznej precyzji i obowiązków brak na gruncie rozporządzenia 2020/1784.

Pozytywnie należy ocenić wprowadzenie regulacji doręczenia elektronicznego bezpośrednio osobie, która ma znany adres do doręczeń w innym państwie członkowskim, przy użyciu jakichkolwiek elektronicznych środków doręczania dostępnych zgodnie z prawem państwa członkowskiego forum w odniesieniu do krajowego doręczania dokumentów. Przyjęty sposób regulacji powoduje jednak wątpliwości co do powszechnego zastosowania tej metody doręczeń w praktyce. Jest to wynik wprowadzenia wymogu uzyskania uprzedniej, wyraźnej zgody adresata na wykorzystywanie nowoczesnych metod komunikacji w toku postępowania. O ile strona inicjująca postępowanie będzie w sposób naturalny zainteresowana jego sprawnym przeprowadzeniem, o tyle strona, względem której dochodzone są roszczenia w postępowaniu sądowym, może przejawiać zainteresowania zgoła odmienne. Na konieczność uwzględnienia tego rodzaju splotu interesów stron postępowania w obrocie doręczeniowym zwrócono uwagę w literaturze⁴⁴. W zależności od tego, czy doręczenie ma nastąpić z wykorzystaniem kwalifikowanych usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w rozumieniu eIDAS, zgoda adresata korespondencji ma dotyczyć: (1) wykorzystywania środków elektronicznych do celów doręczania dokumentów w toku postępowania lub (2) przesyłania wiadomości e-mail na konkretny adres poczty elektronicznej do celów doręczania dokumentów w toku postępowania. Rozporządzenie nie przesądza jednak, w jaki sposób i w jakiej formie adresat ma udzielić wskazanej zgody (art. 19 ust. 1 lit. a i b). Na gruncie dość ogólnej regulacji art. 14 ust. 1 lit. f) rozporządzenia WE Nr 805/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 21.4.2004 r. w sprawie utworzenia Europejskiego Tytułu Egzekucyjnego dla roszczeń bezspornych (ETE)⁴⁵ w literaturze wskazywano,

⁴⁰ Na dzień przyjęcia rozporządzenia system ten nie istnieje, stąd zgodnie z motywami rozporządzenia należy go utworzyć. Jego charakter ma umożliwiać wymianę danych wyłącznie między jednym państwem członkowskim a innym państwem członkowskim, bez udziału w takiej wymianie jakichkolwiek instytucji Unii – pkt 10 motywów rozporządzenia.

⁴¹ Wątpliwości tych nie rozstrzyga przy tym w pełni pkt 15 motywów rozporządzenia, wskazujący, że wyjątkowe okoliczności to na przykład sytuacja, w której nadanie postaci elektronicznej obszernej dokumentacji stanowiłoby nieproporcjonalne obciążenie administracyjne dla jednostki przekazującej lub gdy oryginał dokumentu w wersji papierowej jest konieczny do oceny jego autentyczności.

⁴² T.j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1129 ze zm.; dalej jako: PrZamPub.

⁴³ D. Grześkowiak-Stojek, komentarz do art. 61, [w:] M. Jaworska (red.), Prawo zamówień publicznych. Komentarz, wyd. 1, Legalis/el. 2021.

⁴⁴ K. Weitz, [w:] A. Wróbel (red.), Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy, wyd. 1, Kraków 2005, s. 699.

⁴⁵ Dz.Urz. UE L Nr 143, s. 15.

że zgoda na zastosowanie doręczenia drogą elektroniczną może mieć charakter generalny, bez odniesienia do konkretnego postępowania, a nadto może być udzielona w dowolnej formie⁴⁶. Na gruncie rozporządzenia 2020/1784 można mieć wątpliwości, czy zgoda, o której mowa w art. 19 ust. 1 lit. a) i b), miałyby dotyczyć konkretnego postępowania. Wydaje się, że w sytuacji gdy zastosowanie mają znaleźć kwalifikowane usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego w rozumieniu eIDAS, a zatem w przypadku wskazanym w art. 19 ust. 1 lit. a), zgoda ta nie musi odnosić się do konkretnego postępowania. Z kolei w sytuacji gdy adresat ma po prostu potwierdzić odbiór dokumentu za pomocą potwierdzenia odbioru zawierającego datę odbioru (a zatem w przypadku wskazanym w art. 19 ust. 1 lit. b), wydaje się, że zgoda musiałaby odnosić się już do konkretnego postępowania. W pierwszym przypadku przepis wskazuje bowiem na doręczenia dokumentów „w toku postępowania”, a w drugim – odnosi się już do zgody udzielanej sądowi lub organowi, przed którym toczy się postępowanie, lub stronie, która jest odpowiedzialna za doręczanie dokumentów w ramach takiego postępowania. Mając na uwadze brak regulacji wskazującej, w jaki sposób zgoda winna być wyrażona, wydaje się, iż może ona przybrać formę dowolną.

Wprowadzenie obwarowań pozwalających na skorzystanie z metody doręczenia elektronicznego niewątpliwie miało swoje motywy polegające na ochronie sytuacji prawnej adresata korespondencji. Na celowość pogodzenia względów skuteczności i szybkości przepływu dokumentów procesowych oraz prawa do obrony zwrócono uwagę w orzecznictwie TS⁴⁷. Pytanie praktyczne będzie sprowadzało się do ustalenia, w jaki sposób będzie funkcjonował mechanizm uzyskiwania zgody adresata na zastosowanie względem niego metody doręczenia elektronicznego.

Na ograniczenie zastosowania doręczenia elektronicznego może wpłynąć także wprowadzenie możliwości określenia przez państwa członkowskie dodatkowych warunków, po spełnieniu których państwa te będą akceptować doręczanie elektroniczne (art. 19 ust. 2 rozporządzenia 2020/1784). Miałyby one dotyczyć kwestii takich jak identyfikacja nadawcy i odbiorcy, integralność przesyłanych dokumentów i ochrona przekazywania przed ingerencją zewnętrzną⁴⁸.

Postulaty *de lege lata*

Powodzenie nowych regulacji e-doręczeń zależy w dużej mierze od sposobu ich stosowania w praktyce, zarówno przez sądy, jak i pozostałych uczestników transgranicznego wymiaru sprawiedliwości.

W pierwszej kolejności należałoby postulować rygorystyczne podejście do wyjątków od korzystania z doręczenia elektronicznego w oparciu o przesłankę „zakłócenia działania zdecentralizowanego systemu informatycznego” lub wystą-

pienia „wyjątkowych okoliczności”. Odejście od wskazanego sposobu powinno zostać ograniczone do sytuacji absolutnie wyjątkowych. Wydaje się, że praktyczne stosowanie przesłanki „zakłócenia działania zdecentralizowanego systemu informatycznego” powinno dotyczyć sytuacji, w których zakłócenia te trwają przez dłuższy okres. W przypadku przejściowych zakłóceń, a zatem trwających godzinę, kilka godzin, dzień lub nawet tydzień, celowym będzie oczekiwanie na usunięcie zakłóceń i podejmowanie prób zastosowania doręczenia elektronicznego⁴⁹. Przesłanka „wyjątkowych okoliczności” powinna odnosić się do sytuacji, w których posłużenie się metodą doręczenia elektronicznego pozostawałoby w sprzeczności ze względami ekonomiki procesowej, wynikającej np. z obszerności dokumentacji, jaka miałaby zostać przesłana, i nadmiernej ilości czasu potrzebnego na jej digitalizację⁵⁰.

Z kolei w zakresie stosowania metody doręczenia elektronicznego bezpośrednio do adresata należałoby postulować, aby podmioty, które mają być odbiorcami oświadczenia adresata o zgodzie na zastosowanie względem niego doręczenia elektronicznego⁵¹, podejmowały aktywne starania w kierunku jej uzyskania, z wykorzystaniem wszelkich, dostępnych w tym zakresie środków, w tym w szczególności z wykorzystaniem wiadomości prywatnych wysyłanych za pośrednictwem platform społecznościowych, jak choćby Facebook. Zastosowanie mediów społecznościowych w procesie doręczania dokumentów sądowych można dostrzec w szczególności w praktyce sądów brytyjskich⁵². W przypadku gdy zgoda ta nie musi odnosić się do konkretnego postępowania (art. 19 ust. 1 lit. a), ustalenie, czy została udzielona, winno mieć za swoją podstawę treść oświadczeń złożonych przez uczestników postępowania na etapie przedsądowym, w szczególności: umowę, ogólne warunki umowne, korespondencję e-mail.

⁴⁶ K. Weitz, Europejski tytuł egzekucyjny..., s. 206.

⁴⁷ Zob. wyrok TS z 8.5.2008 r. w sprawie C-14/07, *Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR przeciwko Industrie- und Handelskammer Berlin*.

⁴⁸ Zob. pkt 33 motywów rozporządzenia 2020/1784.

⁴⁹ Oczywiście praktyczny problem będzie dotyczył ustalenia, jak długo jednostka powinna podejmować próby zastosowania doręczenia elektronicznego.

⁵⁰ Na co zwraca uwagę pkt 15 motywów rozporządzenia 2020/1784.

⁵¹ Rozporządzenie wskazuje, iż zgoda ta może być udzielona sądowi lub organowi, przed którym toczy się postępowanie, bądź stronie, która jest odpowiedzialna za doręczanie dokumentów w ramach takiego postępowania – art. 19 ust. 1 lit. b) rozporządzenia 2020/1784.

⁵² Informacja o postępowaniu zainicjowanym przez brytyjskiego prawnika H. Thorpe'a została opublikowana w wielu źródłach internetowych, w szczególności na stronie internetowej: <https://www.thehindubusinessline.com/info-tech/british-lawyer-uses-facebook-to-serve-court-summons/article23052723.ece> (dostęp z 28.6.2021 r.).

Wejście w życie i stosowanie nowych rozwiązań

Dotychczasowy sposób komunikacji pomiędzy jednostkami przekazującymi a przyjmującymi zostanie utrzymany do czasu rozpoczęcia stosowania metody doręczenia za pośrednictwem bezpiecznego i niezawodnego, zdecentralizowanego systemu informatycznego opartego na rozwiązaniu takim jak e-CODEX. Nastąpi to najwcześniej 1.4.2025 r. (art. 36 ust. 1 oraz art. 37 ust. 1 i 2 rozporządzenia 1784/2020).

Podsumowanie

Wprowadzenie systemu e-doręczeń w przestrzeni unijnego wymiaru sprawiedliwości wymaga z jednej strony

wdrożenia rozwiązań organizacyjnych związanych z budową odpowiedniej infrastruktury, a z drugiej – pewnego rodzaju przełamania ze strony uczestników unijnego wymiaru sprawiedliwości i odejścia od dotychczasowych przyzwyczajeń.

Niewątpliwie zmiana podstawowej metody doręczeń pomiędzy jednostkami przekazującymi a przyjmującymi, wraz z wprowadzeniem doręczenia elektronicznego jako jednej z metod doręczeń na linii sąd – uczestnicy postępowania, potwierdzą aktywne działania ukierunkowane na poprawienie dotychczasowego stanu prawnego. Zmiany te mają szansę doprowadzić do poprawy funkcjonowania systemu doręczeń w postępowaniach transgranicznych. Pełniejsza ocena wprowadzonych rozwiązań będzie jednak możliwa po upływie pewnego czasu od rozpoczęcia stosowania nowego rozporządzenia i wejścia w życie przewidzianych nim rozwiązań.

Słowa kluczowe: doręczenia, elektronizacja, e-doręczenia, doręczenia transgraniczne, sprawy transgraniczne, prawo UE, rozporządzenie unijne, postępowania sądowe.

E-delivery in cross-border cases in Regulations 1393/2007 and 2020/1784

The purpose of the present article is to discuss evolutionary solutions regarding e-deliveries in cross-border cases based on Regulation of the Parliament and of the Council No. 1393/2007 regarding service of procedural documents of court and extralegal documents within civil and commercial cases (service of procedural documents) in Member States and repealing Regulations of the Council (EC) No. 1348/2000¹ and No. 2020/1784 of the Parliament and of the Council of 25 November 2020 regarding service of procedural documents of court and extralegal documents within civil and commercial cases in Member States ("service of procedural documents")².

The reason to move forward with the notion was the adoption of Regulation 2020/1784 on 25 November 2020 and introduction of a direct regulation regarding e-deliveries within relations among EU Member States. The present article claims that current experiences of Member States could cause that the new solutions regarding e-deliveries will not be generally used in practice or their use will be significantly limited.

The first part of the article discusses the matter of importance of e-deliveries in an economic, social and environmental context. The second part presents the evolution of e-deliveries in regard to European civil procedural law by comparing solutions based on the current Regulation 1393/2007 with the new Regulation 2020/1784. The second part contains a critical evaluation of solutions planned in the new regulation, and postulates de lege lata.

Key words: deliveries, digitalization, e-deliveries, cross-border deliveries, cross-border cases, EU law, EU regulation, judicial proceedings.

¹ EU Official Journal L 324, p. 79; hereinafter: Regulation No. 1393/2007.

² EU Official Journal L 405, p. 40; hereinafter: Regulation No. 2020/1784.

Ochrona wierzycieli i wspólników mniejszościowych przy transgranicznym łączeniu się spółek kapitałowych – implementacja przepisów dyrektywy 2019/2121 do polskiego porządku prawnego

Monika Łuc¹

Nowelizacja dyrektywy 2017/1132 obok nowej regulacji dotyczącej transgranicznego przekształcenia i podziału spółek kapitałowych wprowadza wiele zmian w zakresie transgranicznych połączeń. Ewolucja unijnej regulacji w tym zakresie prowadzi do wniosku, że prawodawca unijny dąży do wzmocnienia ochrony wierzycieli oraz wspólników mniejszościowych. W niniejszym artykule autorka dokonuje próby porównania znowelizowanych postanowień dyrektywy 2017/1132 w zakresie ochrony wierzycieli oraz wspólników mniejszościowych z obecnie obowiązującymi przepisami polskiego KSH. Z uwagi na konieczność implementacji postanowień unijnych do 2023 r. rozważenia wymaga kwestia, w jakim stopniu i w jaki sposób polski ustawodawca powinien dostosować istniejące przepisy, które regulują sytuację prawną wierzycieli oraz wspólników mniejszościowych w sytuacji transgranicznego łączenia się spółek.

Uwagi wstępne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 2019/2121 z 27.11.2019 r. zmieniająca dyrektywę (UE) 2017/1132 w odniesieniu do transgranicznego przekształcania, łączenia i podziału spółek², wprowadziła wiele zmian w dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 2017/1132 z 14.6.2017 r. w sprawie niektórych aspektów prawa spółek³, stanowiących odpowiedź na sygnalizowaną potrzebę zwiększenia harmonizacji przepisów dotyczących transgranicznego połączenia spółek oraz wprowadzenia regulacji na poziomie unijnym dotyczącej transgranicznego przekształcenia i podziału spółek. Z uwagi na obszerność problematyki transgranicznej mobilności spółek niniejszy artykuł zostanie ograniczony do omówienia aspektu ochrony wierzycieli oraz wspólników mniejszościowych przy transgranicznym łączeniu się spółek z uwzględnieniem ewolucji niniejszych regulacji.

Geneza transgranicznych połączeń spółek w prawie unijnym

Potrzeba stworzenia odrębnej regulacji na poziomie UE związanej z problematyką transgranicznego łączenia się spółek wynikała z konieczności ujednolicenia tego procesu transformacyjnego na obszarze wszystkich państw członkowskich. Niektóre systemy prawne utrudniały bowiem skuteczność dokonania takiego łączenia ze względu na brak w tym zakresie stosownych regulacji⁴. Brak istnienia odpowiednich unormowań na poziomie prawa unijnego w znaczny sposób ograniczał także urzeczywistnienie założeń swobody przedsiębiorczości⁵ zapewnionej przez Traktat z 25.3.1957 r. o funk-

cjonowaniu Unii Europejskiej⁶. Wprowadzenie regulacji na poziomie unijnym miało przede wszystkim walor praktyczny: skorzystanie z procedury transgranicznego połączenia mogło bowiem pozwolić na ekspansję prowadzonej działalności gospodarczej na jednolitym rynku bez konieczności tworzenia nowych struktur⁷, a także wiązać się z wieloma ułatwieniami w obrębie grupy spółek mających tych samych wspólników bądź akcjonariuszy. Proces transformacyjny w postaci transgranicznego połączenia w konsekwencji pozwoliłby na zaoszczędzenie kosztów, które wiążą się ze zwoływaniem odrębnych zgromadzeń wspólników bądź walnych zgromadzeń, ponoszenia oddzielnych kosztów obsługi prawnej czy też kosztów, związanych ze składaniem odrębnych sprawozdań finansowych⁸.

Problemy związane z brakiem ujednolicenia regulacji transgranicznych połączeń zostały dostrzeżone w sprawie SEVIC Systems⁹, która dotyczyła odmowy wpisu do niemieckiego rejestru handlowego niemieckiej spółki SEVIC Systems Aktiengesellschaft z siedzibą w Neuwed z luksemburską

¹ Autorka jest studentką V roku na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

² Dz.Urz. UE L Nr 321, s. 1; dalej jako: dyrektywa 2019/2121.

³ Dz.Urz. UE L Nr 169, s. 46; dalej jako: dyrektywa 2017/1132.

⁴ M. Boryczka, Komentarz do art. 516(1), [w:] M. Michalski, M. Kożuchowski (red.), Łączenie, podział i przekształcanie spółek. Komentarz, Warszawa 2018, s. 170.

⁵ A. Cieśliński, Wspólnotowe prawo gospodarcze. T. I. Swobody rynku wewnętrznego, wyd. 2, Legalis/el. 2009.

⁶ Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864 ze zm.; dalej jako: TFUE.

⁷ A. Cieśliński, Wspólnotowe prawo..., Legalis/el. 2009.

⁸ P. Pinior, Transgraniczne łączenie się spółek, Przegląd Prawa Handlowego 2007, Nr 9, s. 4–10.

⁹ Zob. wyrok TS z 13.12.2005 r. w sprawie C-411/203, SEVIC SYSTEMS AG, Dz.Urz. UE C z 2006 r. Nr 36, s. 8.

spółką Security Vision Concept S.A. z siedzibą w Luksemburgu przez Amtsgericht Neuwed (sąd rejonowy). Odmowa dokonania wpisu była uzasadniona brakiem istnienia regulacji w prawie niemieckim, która zakładałaby dopuszczalność połączenia spółek, w których choćby jedna miała siedzibę w innym państwie członkowskim niż Niemcy. Przy rozpatrywaniu pytania prejudycjalnego TS zwrócił uwagę na fakt, że instytucja połączenia jest wyjątkowo skutecznym instrumentem przekształcenia spółki, ponieważ pozwala na zachowanie ciągłości wykonywania działalności gospodarczej oraz upraszcza przebieg grupowania się spółek. Za pomocą jednej operacji można bowiem uniknąć utrudnień związanych z koniecznością założenia nowej spółki, przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego czy wymiany tytułów własności¹⁰. Trybunał doszedł do wniosku, że przepisy, które kształtują sytuację prawną podmiotów odmiennie ze względu na miejsce siedziby, mają charakter dyskryminujący i tym samym naruszają założenia swobody przedsiębiorczości. Działania dążące do wzmocnienia współpracy oraz wzajemnego powiązania spółek na poziomie co najmniej dwóch państw członkowskich mają istotne znaczenie dla właściwego funkcjonowania rynku wewnętrznego UE, stąd operacja połączenia transgranicznego zdaniem Trybunału powinna być dopuszczalna z tytułu swobody przedsiębiorczości¹¹.

W trakcie wydania orzeczenia w sprawie SEVIC Systems na zaawansowanym etapie prowadzono już prace legislacyjne nad dyrektywą dotyczącą połączeń transgranicznych. Pierwsze prace nad taką regulacją rozpoczęły się już w 1965 r., a pierwsze założenia porozumienia w tej kwestii zostały przedstawione w 1973 r. przez grupę ekspercką, której przewodniczył prof. *Goldmann*. Grupa zaprzestała prac w 1980 r., jednakże z jej dorobku skorzystała Komisja Europejska. Sporządzony projekt dyrektywy został przedstawiony przez Komisję Europejską w 1985 r. Jej założenia opierały się na Trzeciej Dyrektywie, która regulowała kwestię połączeń spółek akcyjnych¹². Dnia 15.12.2005 r. weszła w życie tzw. Dziesiąta Dyrektywa, czyli dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 2005/56/WE z 26.10.2005 r. w sprawie transgranicznego łączenia się spółek kapitałowych¹³, której zakresem podmiotowym są objęte spółki utworzone zgodnie z prawem danego państwa członkowskiego i mające swoją siedzibę statutową, zarząd główny lub główny zakład na terenie UE, z których co najmniej dwie z nich muszą podlegać porządkowi prawnemu dwóch różnych państw członkowskich. Dziesiąta Dyrektywa urzeczywistniła więc swobodę przedsiębiorczości w kontekście połączeń transgranicznych.

Obecnie Dziesiąta Dyrektywa została włączona do dyrektywy 2017/1132, która ujednoliciła szereg dyrektyw związanych z niektórymi aspektami prawa spółek. Obok kwestii połączeń transgranicznych znajdują się w niej m.in. kwestie utrzymania kapitału, podziału spółek czy udostępniania danych w rejestrach handlowych¹⁴.

Implementacja unijnej regulacji o transgranicznym łączeniu w KSH

W celu implementacji Dziesiątej Dyrektywy (obecnie dyrektywy 2017/1132) do polskiego porządku prawnego ustawodawca w KSH w tytule IV dziale 1 dodał rozdział 2¹ pt. Transgraniczne łączenie się spółek kapitałowych i spółki komandytowo-akcyjnej. Przepisy dotyczące transgranicznego łączenia są więc bezpośrednio umiejscowione po przepisach dotyczących krajowego łączenia się spółek krajowych. Takie umiejscowienie niniejszej regulacji przez polskiego ustawodawcę świadczy o tym, że przepisy dotyczące krajowego łączenia się spółek oraz przepisy dotyczące transgranicznego łączenia się spółek należy traktować jako takie, które regulują odmiany tego samego „procesu reorganizacyjnego”¹⁵. Z art. 516¹ KSH wynika, że do połączenia transgranicznego spółek kapitałowych stosuje się przepisy rozdziału 1 i 2 – a więc dotyczącego krajowego łączenia spółek, jeżeli rozdział 2¹ nie wprowadza odmiennych uregulowań. Artykuł 516¹ KSH odsyła więc systemowo do istniejącej już przed Dziesiątą Dyrektywą regulacji związanej z problematyką łączenia się spółek. Intencją unijnego prawodawcy było przede wszystkim to, aby do transgranicznych połączeń znalazły zastosowanie właściwe przepisy danego państwa członkowskiego związane z łączeniem krajowym spółek, z uwzględnieniem odrębnych regulacji ustanowionych przez Dziesiątą Dyrektywę¹⁶. Oznacza to, że normy znajdujące się w rozdziale 2¹ mają charakter norm *lex specialis* w stosunku do ogólnych norm krajowego łączenia się spółek kapitałowych. Wśród przedstawicieli doktryny można się spotkać z krytyką takiego rozwiązania¹⁷. Mimo zagrożenia pojawienia się niejasności związanych z przyjęciem przez polskiego ustawodawcę systemu odesłań należy jednak mieć przede wszystkim na uwadze intencję unijnego prawodawcy, który w Motywie 3 do Dziesiątej Dyrektywy wyjaśnił, że „w celu

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² P. Piniór, Komentarz do art. 516(1), [w:] J. Strzępka (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz, wyd. 7, Legalis/el 2015; zob. M. Tauschert-Nosko, Verschmelzung und Spaltung von Kapitalgesellschaften in Deutschland und Frankreich, Berno 1999, s. 249.

¹³ Dz.Urz. UE L Nr 310, s. 1.

¹⁴ Niektóre aspekty prawa spółek dotyczące spółek kapitałowych, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/LSU/?uri=CELEX%3A32017L1132> (dostęp z 20.3.2021 r.).

¹⁵ M. Zaba, Skutki transgranicznego łączenia się spółek kapitałowych. Studium prawnoporównawcze ustawodawstwa polskiego, czeskiego i słowackiego, Warszawa 2019, s. 18.

¹⁶ M. Boryczka, Komentarz do art. 516(1), [w:] M. Michalski, M. Kożuchowski (red.), Łączenie..., s. 171.

¹⁷ A.J. Witosz uważa, że takie systemowe odesłanie jest nieodpowiednie z uwagi na to, że przepisów o łączeniu transgranicznym nie można traktować jako klasycznej formuły *lex specialis*, a ponadto rozbudowany system odesłań niesie zagrożenie niejasności niniejszych unormowań – zob. *taż*, Komentarz do art. 516(1), [w:] A. Kidyba (red.), Kodeks spółek handlowych. T. IV. Komentarz do art. 491–633, Warszawa 2018, s. 113 i n.

ułatwienia połączeń transgranicznych powinno ustanowić się, że każda spółka uczestnicząca w połączeniu transgranicznym i każda osoba trzecia, której to dotyczy, pozostają objęte zakresem przepisów i formalności prawa krajowego, które miałyby zastosowanie w przypadku połączenia krajowego, o ile niniejsza dyrektywa nie stanowi inaczej¹⁸. Wyraźnie zaakcentowana jest więc rola przepisów dotyczących krajowego łączenia się spółek.

Nowelizacja dyrektywy 2017/1132 – zmiany w obszarze transgranicznego łączenia się spółek

Wzmianka Komisji o konieczności dokonania oceny potrzeby aktualizacji przepisów dotyczących transgranicznego łączenia się spółek z 2015 r. była rezultatem obserwacji trudności, z jakimi w zakresie przeprowadzenia procesu transgranicznego łączenia były dotknięte w szczególności małe przedsiębiorstwa. Komisja zasygnalizowała zamiar zbadania istniejących przepisów dotyczących transgranicznego łączenia spółek oraz zamiar uzupełnienia tej regulacji o przepisy, które regulowałyby transgraniczny podział spółek¹⁹. Uzasadnieniem aktualizacji oraz wprowadzenia nowych rozwiązań w zakresie operacji transgranicznych spółek była chęć ułatwienia wybrania strategii biznesowej zgodnie z preferencją MŚP oraz dostosowanie regulacji prawnych do zmieniających się warunków rynkowych. W 2016 r. został opublikowany komunikat, w którym ogłoszono inicjatywę mającą na celu ułatwienie dokonywania połączeń transgranicznych²⁰. W 2018 r. Komisja przedstawiła tzw. pakiet regulacji prawa spółek zawierający propozycje regulacji dotyczących transgranicznych transformacji spółek²¹.

Rezultatem działań podjętych w związku z koniecznością aktualizacji przepisów dotyczących transgranicznego połączenia jest ogłoszenie dyrektywa 2019/2121. Jak stanowi Motyw 1 dyrektywy 2019/2121, transgraniczne połączenia spółek kapitałowych są ważnym etapem dla usprawnienia funkcjonowania rynku wewnętrznego dla spółek i przedsiębiorstw, a także realizują zapewnioną przez TFUE swobodę przedsiębiorczości. Brak harmonizacji pewnych aspektów związanych z procedurą transgranicznego łączenia prowadził do dużych rozbieżności w regulacjach prawnych państw członkowskich. Między innymi w literaturze wskazuje się na problematyczność ochrony wierzycieli łączących się spółek. Z uwagi na różnice w podejściu do charakteru ochrony wierzycieli (*ex ante* lub *ex post*) czy samej jej natury procedura transgranicznego łączenia się spółek staje się skomplikowana i zniechęca przedsiębiorców do skorzystania z takiej transformacji²². Mimo znacznego wzrostu zainteresowania procedurą transgranicznego łączenia²³ niezharmonizowane

regulacje państw członkowskich komplikowały cały proces, co w rezultacie zwiększało również jej koszty²⁴.

Mając na uwadze powyższe spostrzeżenia, dyrektywa 2019/2121 wprowadziła wiele zmian aktualizujących problematykę połączeń, a także innych operacji transgranicznych. Do kluczowych wprowadzonych zmian należy zaliczyć możliwość przeprowadzenia transgranicznego podziału oraz przekształcenia spółek kapitałowych. Do nowości należy też m.in. wprowadzenie nowego typu łączenia (tzw. *sideway mergers*), cyfrowych narzędzi, służących do składania wniosków w trybie online oraz procedura ujawniania dokumentów. Kwestie te wykraczają jednak poza ramy niniejszego artykułu.

Ochrona wspólników mniejszościowych

W motywie 18 dyrektywy 2019/2121 zauważono, że w rezultacie operacji transgranicznej (a więc m.in. operacji transgranicznego łączenia się spółek) wspólnicy łączących się spółek podlegają prawu innego państwa członkowskiego niż państwa, na terenie którego funkcjonowała pierwotna spółka, w której posiadali udziały bądź akcje. Niewątpliwie zmiana porządku prawnego może niekorzystnie wpłynąć na interesy wspólników²⁵. Z tego względu prawodawca unijny przewidział możliwość, aby wspólnik biorącej udział w łączeniu spółki miał co najmniej prawo wyjścia ze spółki oraz zbycia swoich udziałów lub akcji za wynagrodzeniem, pod warunkiem że głosował przeciw zatwierdzeniu wspólnego

¹⁸ Zob. przypis 15.

¹⁹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 28.10.2015 r., Usprawnianie jednolitego rynku: więcej możliwości dla obywateli i przedsiębiorstw, COM(2015) 550 final, s. 5.

²⁰ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 25.10.2016 r., Program prac Komisji na 2017 r. Na rzecz Europy, która chroni, wspiera i broni, COM(2016) 710 final, s. 9.

²¹ „Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive (EU) 2017/1132 as regards cross-border conversions, mergers and divisions”, COM(2018) 241 final. Więcej na temat historii prac nad dyrektywą 2019/2121 zob. K. Oplustil, A. Mucha, Transgraniczne reorganizacje spółek w świetle unijnej dyrektywy 2019/2121, Transformacje Prawa Prywatnego 2020, Nr 3, s. 139 i n.

²² European Company Law Experts (ECLE), The Commission's 2018 Proposal on Cross-Border Mobility – An Assessment 2018, s. 4.

²³ W raporcie sporządzonym przez Bech-Bruun i Lexidale stwierdzono, że w latach 2008–2012 liczba transgranicznych połączeń wzrosła o 173% z 132 transgranicznych połączeń dokonanych w 2008 r. do 361 w 2012 r. – zob. Bech-Bruun, Lexidale, Study on the application of the cross-border mergers Directive, Unia Europejska 2013, s. 5.

²⁴ *Ibidem*, s. 10.

²⁵ Przykładowo prawo niderlandzkie przyznaje wspólnikom mniejszościowym prawo do prowadzenia dochodzenia (*right of investigation*). W przypadku operacji transgranicznego połączenia spółek prawo to może zostać odwołane, jeżeli spółka zostanie objęta przepisami porządku prawnego, który nie przyznaje ani nie uznaje takiego prawa – zob. *ibidem*, s. 68.

planu połączenia transgranicznego i w wyniku połączenia mógłby nabyć udziały lub akcje w spółce przejmującej lub nowo zawiązanej, podlegającej prawu innego państwa członkowskiego niż państwa odpowiedzialnej dla tego wspólnika dotychczas istniejącej spółki (art. 126a dyrektywy 2017/1132).

Znowelizowany art. 126a ust. 1 zd. 3 dyrektywy 2017/1132 przewiduje możliwość skorzystania przez państwo członkowskie z uzależnienia prawa do zbycia udziałów lub akcji przez wspólnika od wyraźnego sprzeciwu wobec wspólnego planu transgranicznego połączenia spółek, podjętego lub udokumentowanego najpóźniej na zgromadzeniu wspólników lub walnym zgromadzeniu. Taki sprzeciw może przybrać postać zapisu mającego charakter udokumentowanej formy oddania głosu przeciw (art. 126a ust. 1 zd. 4 dyrektywy 2017/1132). Prawodawca unijny nałożył ponadto na państwa członkowskie obowiązek ustalenia terminu, w którym wspólnicy zobowiązani są zgłosić spółce decyzję o zbyciu udziałów lub akcji. Nie może on przekraczać jednego miesiąca od dnia zgromadzenia wspólników lub walnego zgromadzenia.

Szczególnym rozwiązaniem wprowadzonym przez dyrektywę 2019/2121 jest roszczenie wspólnika o przyznanie dodatkowego wynagrodzenia pieniężnego w sytuacji, w której proponowane wynagrodzenie, uwzględnione we wspólnym planie połączenia nie jest dla niego satysfakcjonujące. W tym celu wspólnik ma możliwość wystąpienia z takim roszczeniem do upoważnionego organu państwa członkowskiego. Dyrektywa nakłada obowiązek na państwa członkowskie ustalenia terminu, w jakim wspólnik może wystąpić z niniejszym roszczeniem. Dodatkowe wynagrodzenie może przybrać jedynie formę pieniężną. W dyrektywie przewidziana została możliwość rozszerzenia skuteczności decyzji o przyznaniu dodatkowego wynagrodzenia na wszystkich wspólników łączącej się spółki, którzy złożyli oświadczenie o skorzystaniu z prawa zbycia swoich udziałów lub akcji. Natomiast w odniesieniu do wspólników, którzy nie mają bądź nie skorzystali z tego prawa, prawodawca unijny przewidział możliwość zakwestionowania zaproponowanego we wspólnym planie połączenia stosunku wymiany udziałów i akcji w sytuacji, w której wspólnicy uznają go za nieodpowiedni, oraz zażądania dopłaty pieniężnej. Państwa członkowskie są zobowiązane zapewnić właściwą drogę do dochodzenia roszczenia wspólników (art. 126a ust. 6 dyrektywy 2017/1132).

Ochrona wierzycieli

W dotychczasowym stanie prawnym dyrektywa 2017/1132 w kwestii ochrony wierzycieli za regułę przyjmowała odesłanie do przepisów państw członkowskich regulujących połączenia spółek w obrębie jednego kraju przy uwzględnieniu transgranicznego charakteru operacji transgranicznego połączenia. Takie rozwiązanie mogło utrudniać realizację uprawnień wierzycieli z uwagi na to, że niektó-

re państwa członkowskie w swoich porządkach prawnych przyjmowały ochronę o charakterze *ex post*²⁶, czyli ochronę realizowaną po finalizacji operacji połączenia.

Dodany nowelizacją art. 126b w dużej mierze precyzuje zagadnienie ochrony wierzycieli. Zgodnie z jego brzmieniem państwa członkowskie są zobowiązane do wprowadzenia odpowiedniego systemu ochrony interesów wierzycieli spółek, które uczestniczą w procedurze transgranicznego łączenia. Roszczenia wierzycieli objętych ochroną, wynikającą z założeń dyrektywy, muszą poprzedzać ujawnienie wspólnego planu połączenia oraz nie mogą być do tej chwili wymagalne. Jeżeli wierzyciele nie będą usatysfakcjonowani propozycjami zawartymi w planie połączenia transgranicznego mogą w terminie 3 miesięcy od dnia ujawnienia tego planu złożyć wniosek o ustanowienie zabezpieczenia do właściwego organu sądowego lub administracyjnego. Taki wniosek będzie zasadny, jeżeli wierzyciele wykażą w sposób wiarygodny, że nie uzyskali odpowiednich zabezpieczeń od spółek biorących udział w procedurze łączenia, a w przypadku finalizacji transgranicznego łączenia się spółek zaspokojenie ich roszczeń jest zagrożone.

Ponadto państwa członkowskie mogą dodatkowo przewidzieć w swoich porządkach prawnych regulację, zgodnie z którą organ administrujący lub zarządzający każdej ze spółek będzie zobowiązany do przedstawienia oświadczenia, które w sposób wierny odzwierciedlać będzie aktualny status finansowy spółki na stan przypadający na dzień nie wcześniejszy niż miesiąc przed ujawnieniem przedmiotowego oświadczenia. Organy administrujące lub zarządzające spółek w oświadczeniu muszą stwierdzić, że zgodnie z posiadanymi informacjami w dniu złożenia oświadczenia, po dokonaniu wszelkich niezbędnych ustaleń, organom nie są znane jakiegokolwiek przyczyny, dla których spółka przejmująca lub nowo zawiązana w wyniku transgranicznego połączenia nie byłaby zdolna do spełniania zobowiązań, które staną się wymagalne (art. 126b ust. 2 dyrektywy 2017/1132 po nowelizacji). Oświadczenie podlega ujawnieniu w rejestrze państwa członkowskiego każdej z łączących się spółek wraz z planem połączenia. Niniejsze rozwiązanie może być wprowadzone przez państwo członkowskie fakultatywnie. W literaturze zauważono²⁷, że oświadczenie o wypłacalności

²⁶ Tytułem przykładu państwami członkowskimi, zapewniającymi ochronę o charakterze *ex post* bez możliwości zablokowania finalizacji procedury transgranicznego łączenia przez wierzycieli są m.in. Bułgaria, Dania, Belgia, natomiast ochronę *ex ante* wraz z możliwością zablokowania procedury przez wierzycieli do czasu nowelizacji Dyrektywy uwzględniły Niemcy, Rumunia czy Portugalia. Polska przyjęła ochronę o charakterze *ex ante* w art. 516¹⁰ KSH, jednakże bez możliwości wstrzymania finalizacji transgranicznego połączenia – zob. Bech-Bruun, Lexidale, Study on the..., s. 54; K. Oplustil, A. Mucha, Transgraniczne reorganizacje..., s. 163.

²⁷ K. Oplustil, A. Mucha, Transgraniczne reorganizacje..., s. 166. Pozytywnie na temat oświadczenia o wypłacalności wypowiada się J. Schmidt – zob. tenże, Cross-border Mergers, Divisions and Conversions: Accomplishments and Deficits of the Company Law Package, ECFR 1–2/2019, s. 263.

spółki wzmocni ochronę wierzycieli, ale jednocześnie będzie stanowić dodatkowy ciężar dla osób zarządzających łączącą się spółką, ponieważ motyw 25 dyrektywy 2019/2121 sugeruje możliwość pociągnięcia członków organu zarządzającego spółki do osobistej odpowiedzialności w przypadku nierzetelności oświadczenia – z uwagi na różne tradycje prawne państw członkowskich, wybór konsekwencji oraz sankcji za niedokładne bądź wprowadzające w błąd oświadczenia będzie należał do państw członkowskich. Zgodzić się trzeba ze stwierdzeniem, że fakultatywność instrumentu oświadczenia o wypłacalności może doprowadzić do zwiększenia różnic w standardach ochrony wierzycieli państw członkowskich przy operacji transgranicznego łączenia się spółek²⁸.

Ochrona wspólników mniejszościowych oraz wierzycieli w obszarze transgranicznego łączenia się spółek w KSH

1. Ochrona wspólników mniejszościowych

Ochrona wspólników mniejszościowych przewidziana w art. 516¹¹ KSH dotyczy jedynie sytuacji, w której spółką przejmującą lub nowo zawiązaną jest spółka zagraniczna. Regulacja przyjęta przez polskiego ustawodawcę w rozdziale o transgranicznym połączeniu nie ma odpowiednika w przepisach dotyczących połączenia krajowego²⁹. Zgodnie z treścią art. 516¹¹ KSH wspólnik spółki krajowej, biorącej udział w połączeniu transgranicznym, który głosował przeciwko uchwale o połączeniu, a także żądał zaprotokołowania sprzeciwu, jest uprawniony do żądania odkupu jego udziałów lub akcji. Uzasadnione jest to zmianą statutu personalnego spółki – w wyniku połączenia uprawnienia wspólnika będzie określać prawo obce, co w rezultacie może doprowadzić do różnic tych uprawnień w stosunku do prawa polskiego³⁰. Nie ma jednakże uzasadnienia dla wprowadzenia analogicznej regulacji w przypadku, w którym spółką przejmującą lub nowo zawiązaną jest spółka działająca na obszarze Polski – uprawnienia wspólnika nadal będzie bowiem regulować prawo polskie³¹.

Należy zwrócić uwagę na szczególne przesłanki, jakie powinny być spełnione, aby wspólnik mógł skorzystać z prawa odkupu udziałów lub akcji. Wspólnik musi się bowiem wykazać „aktem staranności”³². Niezbędne jest zaprotokołowanie przez wspólnika sprzeciwu po zagłosowaniu przez niego przeciwko uchwale o połączeniu. Ponadto wspólnik zgłaszający sprzeciw składa spółce w terminie 10 dni od dnia podjęcia uchwały o połączeniu pisemne żądanie odkupu (art. 516¹¹ § 2 KSH). Odkupu udziałów lub akcji dokonuje spółka na własny rachunek lub na rachunek wspólników pozostających w spółce (art. 516¹¹ § 5 KSH).

2. Ochrona wierzycieli

W KSH do kwestii ochrony wierzycieli przy transgranicznym łączeniu się spółek zasadniczo będą mieć zastosowanie art. 495 i 496 KSH przewidujące oddzielny zarząd majątkami spółek, które biorą udział w procedurze łączenia. Oznacza to, że do dnia zaspokojenia lub zabezpieczenia wierzycieli spółka przejmująca lub nowo zawiązana powinna zarządzać majątkiem każdej z łączących się spółek oddzielnie. Warunkiem obowiązywania niniejszej regulacji jest to, aby wierzycielność dochodzona względem łączącej się spółki powstała przed dniem połączenia i została przez wierzycieli określona przed upływem sześciu miesięcy od dnia ogłoszenia o połączeniu poprzez zażądanie zapłaty na piśmie (art. 495 KSH). W okresie, w którym spółka przejmująca lub nowo zawiązana zarządza majątkami łączących się spółek oddzielnie, wierzyciele każdej z łączących się spółek mają pierwszeństwo zaspokojenia z majątku pierwotnej dłużniczki przed wierzycielami pozostałych spółek, które brały udział w operacji połączenia (art. 496 KSH). Przewidzianą przez ustawodawcę ochronę wierzycieli można scharakteryzować więc jako ochronę *ex post*³³, a więc taką, która jest realizowana po dniu połączenia spółek.

Niewątpliwie jednak reguły zawarte w art. 495 i 496 KSH nie mogą mieć zastosowania w przypadku, w którym spółką przejmującą lub nowo zawiązaną jest spółka zagraniczna³⁴. W takiej sytuacji zasady ochrony wierzycieli będzie wyznaczać prawo obce³⁵. Zmiana jurysdykcji wiąże się z utrudnieniem dochodzenia roszczeń przez wierzycieli spółki przejmowanej lub biorącej udział w operacji połączenia. Niezbędne jest więc zapewnienie ochrony *ex ante*, która miałaby zastosowanie jeszcze przed skutecznością (finalizacją) połączenia transgranicznego³⁶. Z tego względu w KSH wprowadzono przepis o charakterze *lex specialis* mający

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ M. Rodzyńkiewicz, Komentarz do art. 516(11), [w:] M. Rodzyńkiewicz (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz, wyd. VII, Lex/el. 2018.

³⁰ Ponadto wspólnik może napotkać na pewne dodatkowe utrudnienia, takie jak niezbędność korzystania z pomocy tłumaczy i zagranicznych prawników – zob. K. Oplustil, Komentarz do art. 516(11), [w:] J. Bieniak i in., Kodeks spółek handlowych. Komentarz, wyd. 7, Legalis/el. 2020.

³¹ *Ibidem*.

³² Pojęciem „aktu staranności” posługuje się A. Szumański – zob. *tenże*, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, Kodeks spółek handlowych, t. 4, Warszawa 2009, s. 596; K. Oplustil, Komentarz do art. 516(11), [w:] J. Bieniak i in., Kodeks..., Legalis/el. 2020.

³³ A. Kidyba, Komentarz do art. 516(10), [w:] A. Kidyba (red.), Komentarz aktualizowany do art. 301–633 Kodeksu spółek handlowych, Lex/el. 2021.

³⁴ K. Oplustil posługuje się pojęciem „fuzji emigracyjnej” – zob. *tenże*, Komentarz do art. 516(10), [w:] J. Bieniak i in., Kodeks..., Legalis/el. 2020.

³⁵ A. Kidyba, Komentarz do art. 516(10), [w:] A. Kidyba (red.), Komentarz..., Lex/el. 2021.

³⁶ M. Boryczka, Komentarz do art. 516(10), [w:] M. Koźuchowski, M. Michalski (red.), Kodeks spółek handlowych. Łączenie, podział i przekształcanie spółek. Komentarz, Lex/el. 2018.

zastosowanie tylko w sytuacji, w której spółką przejmującą lub nowo zawiązaną jest spółką zagraniczna. Zgodnie z treścią art. 516¹⁰ KSH w takiej sytuacji przepisów art. 495 i 496 KSH się nie stosuje. Artykuł 516¹⁰ KSH przewiduje możliwość zabezpieczenia roszczeń wierzycieli jeszcze przed rejestracją połączenia. Wierzyciel spółki krajowej³⁷ może w terminie miesiąca od dnia ogłoszenia planu połączenia żądać zabezpieczenia swoich roszczeń, uprawdopodobniając, że z powodu połączenia ich zaspokojenie jest zagrożone. Do udzielenia zabezpieczenia nie jest wystarczające tylko powołanie się na transgraniczny charakter przeprowadzanej operacji. W literaturze wymienia się, że takimi okolicznościami mogą być zła kondycja finansowa spółki zagranicznej lub charakter jej działalności³⁸. W razie sporu wierzyciel w ciągu dwóch miesięcy od ogłoszenia planu połączenia może wnieść wniosek o udzielenie zabezpieczenia do sądu gospodarczego³⁹, który nie wstrzymuje jednakże wydania przez sąd rejestrowy zaświadczenia o zgodności z polskim prawem transgranicznego połączenia (art. 516¹⁰ § 3 i 4 KSH). Mimo skuteczności połączenia transgranicznego postępowanie w sprawie udzielenia zabezpieczenia nadal będzie właściwe przed polskim sądem gospodarczym z uwagi na treść art. 1097 § 1 KPC. Jedyną różnicą będzie wstąpienie spółki zagranicznej w prawa strony⁴⁰.

Implementacja przepisów dyrektywy 2019/2121 do polskiego porządku prawnego – uwagi *de lege ferenda*

W zakresie ochrony wierzycieli oraz wspólników mniejszościowych przy operacji transgranicznego połączenia spółek najwłaściwszym rozwiązaniem byłoby znowelizowanie przepisów KSH w rozdziale, który już aktualnie poświęcony jest transgranicznemu łączeniu się spółek. Zgodzić się należy ze stanowiskiem K. Oplustila oraz A. Muchy, że umieszczenie regulacji dotyczącej operacji transgranicznych w osobnym akcie prawnym doprowadziłoby do uciążliwej fragmentaryzacji prawa spółek handlowych⁴¹. Niniejsi autorzy przedstawiają ponadto propozycje dwóch sposobów, w jaki polski ustawodawca może wprowadzić zmiany w KSH: albo poprzez dodanie przepisów dotyczących transgranicznej transformacji obok jej krajowego odpowiednika, albo poprzez umieszczenie przepisów dotyczących wszystkich operacji transgranicznych w nowym rozdziale pt. Transgraniczna reorganizacja spółki kapitałowej i spółki komandytowo-akcyjnej⁴². Bardziej przejrzyste wydaje się przyjęcie pierwszego rozwiązania z uwagi na to, że polski ustawodawca w przypadku transgranicznego połączenia spółek przyjął rozwiązanie polegające na odsyłaniu do regulacji dotyczących krajowego łączenia się spółek. Mimo słusznego dążenia prawodawcy unijnego do harmonizacji prawa państw członkowskich w tej

kwestii, część rozwiązań przyjętych dla połączenia transgranicznego jest tożsama z regulacjami ustalonymi przez polskiego ustawodawcę w tytule IV dziale I rozdziale 1 i 2⁴³ KSH. Uchylenie całego rozdziału 2¹ i przeniesienie go do nowego rozdziału, gdzie zostałyby umieszczone regulacje dotyczące transgranicznego podziału oraz przekształcenia, nie wydaje się więc celowe.

Przed wszystkim w celu implementacji założeń dyrektywy 2019/2121 w przedmiocie ochrony wspólników mniejszościowych należy wprowadzić do KSH przepis umożliwiający wspólnikom zakwestionowanie przyjętego w planie połączenia stosunku wymiany udziałów i akcji. Powinno im przysługiwać także roszczenie o dodatkowe świadczenie pieniężne. Dla wspólników, którzy skorzystali z prawa zbycia udziałów lub akcji, należy zapewnić dopuszczalność roszczenia o dodatkowe świadczenie pieniężne, jeżeli to, które zostało zaproponowane w planie połączenia, nie jest dla nich satysfakcjonujące. Wiąże się to z koniecznością wypracowania przez polskiego ustawodawcę odpowiedniego postępowania w tej kwestii. Rozważenia wymaga kwestia terminu, w jakim wspólnik może zgłosić pisemne żądanie odkupu. W polskim porządku prawnym termin ten wynosi 10 dni. Znowelizowana dyrektywa 2017/1132 ustala, że termin do zgłoszenia spółce decyzji o zbyciu udziałów lub akcji przez wspólnika nie może przekraczać jednego miesiąca. Należy się zastanowić, czy dla ochrony interesów wspólników nie byłoby celowe wydłużenie tego terminu.

W odniesieniu do ochrony wierzycieli polski ustawodawca w KSH w pewnej mierze zawarł już rozwiązanie, które zostało przyjęte przez dyrektywę 2019/2121. W odróżnieniu od innych państw członkowskich, które nie przewidują ochrony *ex ante*⁴⁴, art. 516¹⁰ KSH umożliwia już wierzycielom zabezpieczenie swoich roszczeń przed finalizacją procedury połączenia. Konieczne jest jednak dostosowanie standardów tej ochrony. Zgodnie z wymogami nałożonymi przez przepisy unijne wierzyciele spółki biorącej udział w operacji połącze-

³⁷ K. Oplustil uważa, że z takiego prawa będą mogli skorzystać wierzyciele, niezależnie od tego, czy ich wierzytelności są inkorporowane w dłużnym papierze wartościowym, czy też nie – zob. *tenże*, Komentarz do art. 516(10), [w:] J. Bieniał i in., Kodeks..., Legalis/el. 2020. Odmienne: A. Witosz, Ochrona wierzycieli w transgranicznym łączeniu się spółek, Prawo Spółek 2008, Nr 11, s. 3.

³⁸ K. Oplustil, Komentarz do art. 516(10), [w:] J. Bieniał i in., Kodeks..., Legalis/el. 2020.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ M. Boryczka, Komentarz do art. 516(10), [w:] M. Kożuchowski, M. Michalski (red.), Kodeks spółek..., Lex/el. 2018.

⁴¹ K. Oplustil, A. Mucha, Transgraniczne reorganizacje..., s. 179.

⁴² *Ibidem*, s. 180.

⁴³ W zakresie nieuregulowanym w rozdziale 2¹ zastosowanie mają art. 491–497 KSH oraz przepisy dotyczące łączenia się polskich spółek kapitałowych (art. 498–516 KSH) – zob. M. Dumkiewicz, Komentarz do art. 516(1), [w:] M. Dumkiewicz (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz, Lex/el. 2020.

⁴⁴ Zob. Bech-Bruun, Lexidale, Study on the..., s. 54.

nia transgranicznego mogą w terminie trzech miesięcy od dnia ujawnienia tego planu złożyć wniosek o ustanowienie zabezpieczenia do właściwego organu sądowego lub administracyjnego. Należy więc wydłużyć termin do złożenia wniosku o udzielenie zabezpieczenia z dwóch miesięcy, które

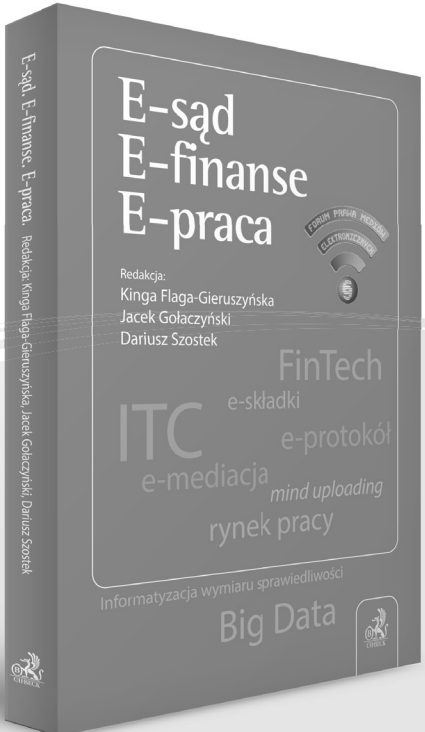
przysługują na gruncie aktualnego brzmienia art. 516¹⁰ KSH, do trzech miesięcy. Natomiast decyzja o skorzystaniu z opcji nałożenia na spółki obowiązku oświadczenia o wypłacalności powinna być wynikiem wyśrodkowania interesów zarówno wierzycieli, jak i łączących się spółek.

Słowa kluczowe: transgraniczne łączenie się spółek, dyrektywa 2017/1132, dyrektywa 2019/2121, ochrona wierzycieli, ochrona wspólników mniejszościowych.

Protection of minority shareholders in cross-border mergers of limited liability companies – implementation of Directive 2019/2121 to Polish legal order

The amendment of Directive 2017/1132, in addition to the new regulation on cross-border conversion and division of limited liability companies, introduces a number of changes with regard to cross-border mergers. The evolution of the EU regulation in this area leads to the conclusion that the EU legislator seeks to strengthen the protection of creditors and minority shareholders. In this article, the author attempts to compare the amended provisions of Directive 2017/1132 regarding the protection of creditors and minority shareholders with the current provisions of the Polish Commercial Companies Code. In view of the necessity to implement the EU provisions by 2023, one needs to consider the question of the extent and how the Polish legislator should adapt the existing provisions that regulate the legal situation of creditors and minority shareholders in the situation of cross-border mergers.

Key words: cross-border merger, Directive 2017/1132, Directive 2019/2121, protection of creditors, protection of minority shareholders.

E-sąd E-finance E-praca

ksiegarnia.beck.pl
Zadzwon: 81 46 13 300
E-mail: kontakt@beck.pl

C.H.BECK

Realizacja zasady wzajemnego uznawania na gruncie eIDAS

Karolina Pawiłowicz¹

Możliwość pełnej realizacji zasady wzajemnego uznawania na gruncie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 910/2014 z 23.7.2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE² (eIDAS) jest zagadnieniem bardzo istotnym, w szczególności z perspektywy prawidłowego funkcjonowania jednolitego rynku cyfrowego. Dodatkowo pozytywnie wpływa na możliwości identyfikacji elektronicznej obywateli UE w innych państwach członkowskich, w dużym stopniu ułatwiając im komunikację z organami administracji publicznej. Jako problem badawczy w niniejszym artykule należy wskazać rozważanie na temat możliwości pełnej realizacji i efektywnej implementacji zasady wzajemnego uznawania, mając na uwadze zakres jej zastosowania, cele oraz konstrukcję prawną.

Uwagi wstępne

Rozporządzenie eIDAS ma na celu zwiększenie zaufania do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym poprzez zapewnienie wspólnej podstawy bezpiecznej interakcji elektronicznej między obywatelami, przedsiębiorstwami i organami publicznymi, co pozwoli podnieść efektywność publicznych i prywatnych usług *online*, e-biznesu i e-handlu w UE³. Stworzenie jednakowych dla całej UE ram prawnych rozwiązań informatycznych, pozwalających na wiarygodne określenie tożsamości osób fizycznych i jednostek organizacyjnych ma zapewnić budowanie zaufania do środowiska *online*⁴. Jednym z ważniejszych mechanizmów mającym na celu realizację powyższych celów jest wprowadzona w eIDAS zasada wzajemnego uznawania systemów identyfikacji elektronicznej (dalej jako: zasada wzajemnego uznawania). W niniejszym artykule zostaną przedstawione najważniejsze założenia wskazaniem zasady wraz z nakreśleniem oprócz aspektów pozytywnych, także elementów problematycznych w implementacji zasady w praktyce w poszczególnych państwach członkowskich.

Znaczenie zasady

Na mocy eIDAS wszystkie państwa członkowskie zostały zobowiązane do wzajemnego uznawania systemów e-identyfikacji wprowadzonych przez pozostałe państwa członkowskie. Ma to zapewnić obywatelom jednego państwa członkowskiego możliwość dostępu do elektronicznego systemu prowadzonego przez administrację publiczną innego państwa członkowskiego poprzez identyfikację przeprowadzoną za pomocą swojego krajowego systemu. Znaczenie wprowadzonej zasady jest doniosłe, w szczególności w kontekście konieczności implementacji jednolitego rynku cyfrowego. Do tej pory⁵ obywatele UE nie byli uprawnieni do korzystania z krajowych metod e-identyfikacji w celu uwierzytelnie-

nia w innym państwie członkowskim, ponieważ metody te nie były automatycznie uznawane na terytorium całej UE⁶. Wzajemnie uznawane środki identyfikacji elektronicznej ułatwiają transgraniczne świadczenie licznych usług na rynku wewnętrznym⁷, a także ułatwiają bezpośredni kontakt obywateli z organami administracji publicznej⁸.

Analizując znaczenie zasady wzajemnego uznawania, należy także spojrzeć na pozytywne aspekty wywodzące się z szerszej implementacji jednolitego rynku cyfrowego. Wskazuje się, że jednolity rynek cyfrowy pobudza gospodarkę, zmniejsza wpływ działalności ludzkiej na środowisko i poprawia jakość życia dzięki handlowi elektronicznemu i administracji elektronicznej, stając się także coraz bardziej powszechnym⁹. Dodatkowo, dostęp online do informacji i treści to efektywny kanał dystrybucji. Efektywność osiągnięta jest poprzez: niskie koszty wysyłania, udostępniania i otrzymywania informacji oraz ułatwiony, natychmiastowy i wszechobecny dostęp do informacji, a więc występują pozytywne skutki zarówno w zakresie redukcji czasu, jak

¹ Autorka jest doktorantką Kolegium Nauk Prawnych Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. ORCID: 0000-0002-2184-7847.

² Dz.Urz. UE L Nr 257, s. 73; dalej jako: eIDAS.

³ Motyw 2 eIDAS.

⁴ PARP Grupa PFR, Rozporządzenie eIDAS. Nowe ramy prawne elektronicznej gospodarki i z informatyzowanych urzędów, <https://www.parp.gov.pl/component/content/article/53930:rozporzadzenie-eidas-nowe-ramy-prawne-elektronicznej-gospodarki-i-z-informatyzowanych-urzedow> (dostęp z 5.3.2021 r.).

⁵ Na gruncie obowiązywania dyrektywy 1999/93/WE z 13.12.1999 r. w sprawie wspólnotowych ram w zakresie podpisów elektronicznych, Dz.Urz. L Nr 13, s. 12; dalej jako: dyrektywa 1999/93/WE.

⁶ M. Siemaszkiewicz, Rozporządzenie eIDAS – Nowe ramy prawne w zakresie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w Unii Europejskiej, Przegląd Prawa i Administracji 2016, Nr 107, s. 213.

⁷ Motyw 9 eIDAS.

⁸ M. Siemaszkiewicz, Rozporządzenie eIDAS..., s. 213.

⁹ Parlament Europejski, Noty tematyczne o Unii Europejskiej. Jednolity rynek cyfrowy, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/43/powszechny-jednolity-rynek-cyfrowy> (dostęp z 5.3.2021 r.).

i kosztów finansowych¹⁰. Na marginesie wskazuje się także, że europejski jednolity rynek cyfrowy odegrał zasadniczą rolę w podtrzymaniu funkcjonowania gospodarki UE i w wspieraniu mieszkańców UE w czasie kryzysu związanego z COVID-19¹¹. W szczególności należy mieć na uwadze sytuacje, w których bezpośredni dostęp do administracji publicznej dla obywateli został ograniczony np. poprzez znaczące ograniczenie pracy urzędów. Mając na uwadze poczynione powyżej refleksje, instytucje unijne zostały postawione przed koniecznością stworzenia oraz efektywnej implementacji mechanizmu wzajemnego uznawania środków identyfikacji elektronicznej na terytorium UE, a co za tym idzie – odejścia od rozwiązań dyrektywy 1999/93 na rzecz dalej idącej interoperacyjności¹².

Uregulowanie zasady wzajemnego uznawania w ramach eIDAS

Rozporządzenie eIDAS stanowi, że jeżeli zgodnie z prawem krajowym lub zgodnie z krajową praktyką administracyjną dostęp do usługi *online* świadczonej przez podmiot sektora publicznego w jednym państwie członkowskim wymaga identyfikacji elektronicznej przy użyciu środka identyfikacji elektronicznej oraz uwierzytelnienia, w tym pierwszym państwie członkowskim na potrzeby transgranicznego uwierzytelnienia dla tej usługi *online* uznaje się środek identyfikacji elektronicznej wydany w innym państwie członkowskim. Tym samym eIDAS wprowadza jednak wiele aspektów warunkujących możliwość wzajemnego uznawania¹³. Można wyróżnić trzy warunki. Po pierwsze, środek identyfikacji elektronicznej musi być wydany w ramach systemu identyfikacji elektronicznej wymienionego w wykazie publikowanym przez Komisję na podstawie art. 9. Innymi słowy, taki środek identyfikacji elektronicznej musi więc zostać notyfikowany. Uznania dokonuje się nie później niż 12 miesięcy po opublikowaniu przez Komisję wykazu. Po drugie, poziom bezpieczeństwa środka identyfikacji elektronicznej odpowiada poziomowi bezpieczeństwa równemu lub wyższemu od poziomu bezpieczeństwa wymaganego przez odpowiedni podmiot sektora publicznego na potrzeby dostępu do tej usługi *online* w pierwszym państwie członkowskim, pod warunkiem że poziom bezpieczeństwa tego środka identyfikacji elektronicznej odpowiada średniemu lub wysokiemu poziomowi bezpieczeństwa. Wreszcie po trzecie, odpowiedni podmiot sektora publicznego korzysta ze średniego lub wysokiego poziomu bezpieczeństwa w odniesieniu do dostępu do tej usługi *online*. W przypadku środka identyfikacji elektronicznej, który odpowiada niskiemu poziomowi bezpieczeństwa, środek może być uznany przez podmioty sektora publicznego na potrzeby transgranicznego uwierzytelnienia dla usługi *online* świadczonej przez te podmioty. Należy

podkreślić fakultatywność takiego uznania, która zostanie szczegółowo omówiona w dalszej części artykułu.

Dodatkowo ustawodawca *expressis verbis* wskazał, że kwalifikowane podpisy elektroniczne i pieczęcie elektroniczne oparte na kwalifikowanym certyfikacie oraz kwalifikowane elektroniczne znaczniki czasu wydane w jednym państwie członkowskim są tak samo uznawane we wszystkich państwach członkowskich, oczywiście pod warunkiem spełnienia wytycznych zawartych w eIDAS oraz aktach wykonawczych przez kwalifikowanych dostawców usług zaufania¹⁴. W ramach omawianej problematyki ma ona jednak mniejsze znaczenie, ponieważ po pierwsze, dotyczy ona szczegółowych rozwiązań technicznych, a nie rozwiązania systemowego (z jakim mamy do czynienia na gruncie art. 6 eIDAS) dotyczącego szeroko uregulowanej tematyki wzajemnego uznawania systemów identyfikacji elektronicznej; oraz po drugie, była już częściowo uregulowana w poprzednim stanie prawnym. Zasada wzajemnego uznawania kwalifikowanych podpisów elektronicznych znalazła się w dyrektywie 1999/93/WE, a uregulowanie i rozszerzenie tej zasady w eIDAS stanowi jej kontynuację¹⁵.

Implementacja przy wykorzystaniu interoperacyjności

Po przedstawieniu samej konstrukcji prawnej zasady wzajemnego uznawania należy przejść do analizy jej implementacji i jej realizacji w praktyce. Samo uznanie jest bowiem dopiero pierwszym krokiem długiego procesu mającego na celu możliwość korzystania z tej zasady w praktyce, na której drodze znajdują się przeszkody techniczne. Wskazuje się, że poszczególne państwa członkowskie znajdują się obecnie w innych stadiach zaawansowania w odniesieniu do działalności własnych systemów identyfikacji elektronicznej¹⁶. Należy także wskazać, że poszczególne państwa rozwijają swoje systemy w inny sposób, mając na uwadze własne potrzeby czy własne możliwości implementacji. Obecnie państwa członkowskie zostały postawione przed obowiązkiem technicznego dopuszczenia użytkowników z innych państw członkowskich, co na pewno trzeba będzie odzwierciedlić w technicznym działaniu poszczególnych systemów, rozszerzając możliwości dostępu do systemu i identyfikacji użyt-

¹⁰ Parlament Europejski, Dyrekcja Generalna ds. Polityk Wewnętrznych (DG IPOL), *Streaming and Online Access to Content and Services*, Bruksela 2014, s. 23–24.

¹¹ *Ibidem*.

¹² M. Siemaszkiewicz, *Rozporządzenie eIDAS...*, s. 213.

¹³ Art. 6 eIDAS.

¹⁴ Art. 27, art. 37, art. 41 ust. 3 eIDAS; M. Marucha-Jaworska, *Rozporządzenie eIDAS. Zagadnienia prawne i techniczne*, Lex/el. 2017.

¹⁵ M. Marucha-Jaworska, *Rozporządzenie eIDAS...*, Lex/el. 2017.

¹⁶ M. Siemaszkiewicz, *Rozporządzenie eIDAS...*, s. 213.

kowników. Ze względu na opisane wyżej zróżnicowanie od strony technicznej taka implementacja w zależności od systemu może być zadaniem łatwiejszym, trudniejszym, mniej czy bardziej kosztownym.

Naprzeciw omówionej problematyce wychodzi art. 12 eIDAS wprowadzający ramy interoperacyjności. Wskazuje się, że krajowe systemy identyfikacji elektronicznej notyfikowane na podstawie art. 9 ust. 1 muszą być interoperacyjne. Wprowadzone ramy interoperacyjności spełniają następujące kryteria: są neutralne pod względem technologicznym i nie dyskryminują żadnych konkretnych krajowych rozwiązań technicznych w zakresie identyfikacji elektronicznej w danym państwie członkowskim, są zgodne, w miarę możliwości, z europejskimi i międzynarodowymi standardami, ułatwiają wdrożenie zasady uwzględniania ochrony prywatności już w fazie projektowania oraz zapewniają, aby dane osobowe były przetwarzane zgodnie z dyrektywą 95/46/WE. W ramach omawianego przepisu na państwa członkowskie został nałożony obowiązek wzajemnej współpracy, obejmującej m.in. wymianę informacji, doświadczeń i dobrych praktyk w zakresie systemów identyfikacji elektronicznej, w szczególności wymogów technicznych związanych z interoperacyjnością i poziomami bezpieczeństwa, wzajemną ocenę systemów identyfikacji elektronicznej objętych eIDAS oraz analizę istotnych zmian w sytuacji w sektorze identyfikacji elektronicznej.

Początkowo, w literaturze wypowiadano się krytycznie na temat uregulowania interoperacyjności, wskazując na jego niedoprecyzowanie stanowiące przeszkodę w osiągnięciu odpowiedniego poziomu interoperacyjności w praktyce¹⁷. Należy mieć jednak na uwadze art. 12.8 eIDAS, w którym znalazło się upoważnienie dla Komisji do przyjęcia aktów wykonawczych w sprawie ram interoperacyjności. W następstwie Komisja 8.9.2015 r. wydała rozporządzenie wykonawcze (UE) 2015/1502 z 8.9.2015 r. w sprawie określenia minimalnych specyfikacji technicznych i procedur dotyczących poziomów zaufania w zakresie identyfikacji elektronicznej¹⁸ określające wymogi techniczne i operacyjne w celu zapewnienia wyższego i bardziej realnego stopnia interoperacyjności systemów identyfikacji elektronicznej. Należy także wspomnieć o pozostałych aktach wprowadzonych przez Komisję w tym zakresie. Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2015/296¹⁹ odnosi się do współpracy państw członkowskich w celu osiągnięcia interoperacyjności i bezpieczeństwa systemów identyfikacji elektronicznej. Decyzja określa metody wymiany informacji i tworzy Sieć Współpracy w celu ułatwienia współpracy w tym zakresie. Natomiast rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2015/1501 z 8.9.2015 r. w sprawie ram interoperacyjności na podstawie art. 12 ust. 8 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 910/2014 w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym²⁰ tworzy platformę

umożliwiającą praktyczną łączność między środkami identyfikacji elektronicznej z różnych państw członkowskich w celu wspierania interoperacyjności. Dodatkowo została uchwalona Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2015/1984²¹, która określa okoliczności, formaty i procedury powiadamiania, stanowiąc, że zgłoszenie systemów identyfikacji elektronicznej przez państwa członkowskie jest warunkiem wstępnym wzajemnego uznawania środków identyfikacji elektronicznej. Ciekawym rozwiązaniem, wprowadzonym stosunkowo niedawno (otwarte do 2.10.2020 r.), są konsultacje społeczne w sprawie przeglądu przepisów dotyczących identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym. Konsultacje przeprowadzane przez Komisję miały na celu zebranie opinii od szerokiego kręgu zainteresowanych stron i obywateli w celu oceny eIDAS²².

Nie należy także zapominać o serii projektów pilotażowych zrealizowanych przez Komisję w celu ułatwienia implementacji wzajemnego uznawania elektronicznej identyfikacji – STORK, STORK 2.0, e-SENS, CEF. Podstawowym założeniem STORK (*Secure Identity across Borders linked*) jest zbudowanie modułowej infrastruktury technologicznej na szczycie krajowej infrastruktury eID²³. Interoperacyjne rozwiązanie STORK opiera się na rozproszonej architekturze, która toruje drogę do pełnej integracji e-usług UE, uwzględniając specyfikację i infrastrukturę obecnie istniejącą w państwach członkowskich UE. Celem projektu jest uproszczenie formalności administracyjnych poprzez zapewnienie bezpiecznego dostępu online do usług publicznych oraz ich przetestowanie w rzeczywistych warunkach²⁴. Rozwiązanie było pilotowane przez 18 państw członkowskich i krajów stowarzyszonych UE z ponad 25 transgranicznymi usługami tożsamości w ramach eGovernment przez 18 miesięcy. Po sukcesie STORK projekt STORK 2.0 rozszerza interoperacyjność eID na reprezentację elektroniczną i mandaty elektro-

¹⁷ P. Parycek, G. Lentner, Electronic identity (eID) and electronic signature (eSig) for eGovernment services – a comparative legal study, Transforming Government: People, Process and Policy 2016, Nr 10, s. 6.

¹⁸ Dz.Urz. UE L Nr 235, s. 7.

¹⁹ Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2015/296 z 24.2.2015 r. w sprawie uzgodnień proceduralnych dotyczących współpracy państw członkowskich w zakresie identyfikacji elektronicznej, Dz.Urz. UE L Nr 53, s. 14.

²⁰ Dz.Urz. UE L Nr 235, s. 1.

²¹ Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2015/1984 z 3.11.2015 r. określająca okoliczności, formaty i procedury powiadamiania, Dz.Urz. UE L Nr 289, s. 18.

²² Komisja Europejska, Digital identity and trust: Commission launches public consultation on the eIDAS Regulation, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-identity-and-trust-commission-launches-public-consultation-eidas-regulation> (dostęp z 5.3.2021 r.).

²³ Komisja Europejska, eID Documentation, <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/Background+of+eID> (dostęp z 5.3.2021 r.).

²⁴ Komisja Europejska, Instytut Perspektywicznych Studiów Technologicznych, The State of the Electronic Identity Market: Technologies, Infrastructure, Services and Policies, Luxembourg 2010, s. 33.

niczne, tym razem angażując 57 partnerów z 19 europejskich państw członkowskich i stowarzyszonych. Projekt pilotuje zaktualizowaną europejską platformę interoperacyjności eID w kluczowych obszarach, takich jak bankowość elektroniczna, e-zdrowie, usługi publiczne dla biznesu oraz e-learning i kwalifikacje akademickie²⁵. Natomiast celem e-SENS (Electronic Simple European Networked Services) jest ułatwienie wdrażania transgranicznych cyfrowych usług publicznych za pomocą ogólnych i nadających się do ponownego wykorzystania komponentów technicznych, poprzez konsolidację i ulepszanie rozwiązań opracowanych w innych dużych projektach pilotażowych. E-SENS kontynuował pilotaż rozwiązania eID opracowanego przez STORK w kilku dziedzinach, w tym w e-zdrowiu, e-sprawiedliwości, e-rolnictwie i e-zamówieniach²⁶. Co do CEF (*Connecting Europe Facility*) jest to kluczowy instrument służący promowaniu wzrostu gospodarczego, zatrudnienia i konkurencyjności poprzez ukierunkowane inwestycje infrastrukturalne na szczeblu europejskim. Jeśli chodzi o eID, CEF obejmuje ulepszenia wynikające z programów pilotażowych, przygotowuje je w materiał eksploatacyjny wraz z materiałami pomocniczymi i udostępnia rozwiązanie do wdrożenia przez państwa członkowskie. W tym obszarze CEF przejął rolę „produktowania” i wspierania wprowadzenia łączności elektronicznej dla państw członkowskich. Obejmuje opracowanie pakietu usług, w tym komponentów oprogramowania typu open source, dokumentacji, szkoleń i wsparcia. W marcu 2017 r. CEF przejął wszystkie funkcje i obowiązki eSENS²⁷.

Problematyka realizacja zasady wzajemnego uznawania w praktyce – proces notyfikacji

Utworzenie systemu wzajemnego uznawania systemów elektronicznej identyfikacji w UE wymaga niewątpliwie wysokiego stopnia współpracy. Aby zapewnić pełną realizację, państwa członkowskie muszą wzajemnie ufać swoim systemom identyfikacji elektronicznej, co nie jest do końca oczywiste. Wychodząc naprzeciw, eIDAS wprowadza procedurę wzajemnej oceny. Państwa członkowskie są proszone o wzajemne informowanie się o systemie identyfikacji elektronicznej, który zamierzają zgłosić. Państwo członkowskie mające obawy dotyczące bezpieczeństwa odnośnie do systemu, który został zgłoszony lub który jest w trakcie powiadamiania, może zażądać informacji związanych z problemem dotyczącym bezpieczeństwa²⁸. W tym wypadku wprowadzone rozwiązanie jednak tylko częściowo dotyka problemu wzajemnego zaufania, ponieważ odnosi się wyłącznie do przypadków, w których poszczególne państwa członkowskie chcą dokonać notyfikacji swoich systemów. Należy jednak wskazać, że chęć takiej notyfikacji nie jest już jednak tak oczywista. Obecnie²⁹

Komisja Europejska wskazuje, że 18 systemów zostało notyfikowanych, a dwa systemy znajdują się w fazie prenotyfikacji³⁰. Mając na uwadze powyższe dane, można stwierdzić, że rzeczywiście duża liczba systemów została notyfikowana i pewnie jest to kwestią czasu czy możliwości technicznych, zanim inne państwa dołączą do tej listy. Niemniej jednak alarmujące dane w zakresie procesu notyfikacji dostarczają badania instytucji unijnych dotyczące innych systemów eID, co do których państwa nie wyraziły zamiaru notyfikacji w ramach eIDAS. Wskazuje się, że takich systemów jest 28, z czego jedynie siedem systemów jest w fazie rozwoju; pozostałe systemy są już w użytku³¹.

Na problematyczne unormowanie systemu notyfikacji wskazuje się także w literaturze. Podkreśla się, że zgłoszenie jest możliwe wyłącznie wtedy, gdy program spełnia określone kryteria i nie jest obowiązkowy dla państw członkowskich. Przeszkodą we wzajemnym uznawaniu jest to, że nie wszystkie środki identyfikacji państw członkowskich mają ten sam poziom bezpieczeństwa. Państwa członkowskie, które dysponują bezpieczniejszymi środkami dostępu do usług online, nie chcą akceptować mniej bezpiecznych środków innych państw członkowskich. Mogłoby to nawet doprowadzić do powstrzymania się państw członkowskich od zgłaszania systemów identyfikacji elektronicznej, blokując możliwość wzajemnego uznawania takich systemów³². Przedstawiony powyżej argument dotyczyłby w szczególności bardziej rozwiniętych państw członkowskich. Mając na uwadze dane przedstawione powyżej, część z nich jednak zdecydowała się na notyfikację swoich systemów. Należałoby także spojrzeć na tę problematykę z perspektywy mniej rozwiniętych państw członkowskich. W przypadku takich państw należy pamiętać, że po pierwsze, być może omawiane systemy nie zostały jeszcze w pełni wprowadzone, a po drugie, dostosowanie obecnych systemów, aby udostępnić do nich dostęp użytkownikom spoza danego kraju, może być bardzo kosztowne.

²⁵ Komisja Europejska, STORK | Take your e-identity with you, everywhere in the EU, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/content/stork-take-your-e-identity-you-everywhere-eu> (dostęp z 5.3.2021 r.).

²⁶ Komisja Europejska, eID Documentation, <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/Background+of+eID> (dostęp z 5.3.2021 r.).

²⁷ Komisja Europejska, eID Documentation, <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/Background+of+eID> (dostęp z 5.3.2021 r.).

²⁸ J. Dumortier, Regulation (EU) No 910/2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market (eIDAS Regulation), <https://ssrn.com/abstract=2855484> (dostęp z 5.3.2021 r.).

²⁹ Stan na 14.1.2021 r.

³⁰ Systemy identyfikacji elektronicznej notyfikowane na podstawie art. 9 ust. 1 eIDAS. Swoje systemy zgłosiły państwa takie jak: Czechy, Szwecja (prenotyfikacja), Estonia, Włochy (dwa systemy), Holandia (dwa systemy), Dania, Portugalia (prenotyfikacja oraz dwa systemy), Hiszpania, Łotwa, Niemcy, Słowacja, Chorwacja, Belgia (dwa systemy), Luxemburg, Litwa.

³¹ Komisja Europejska, eID Documentation, <https://ec.europa.eu/cefdigital/wiki/display/CEFDIGITAL/Country+overview> (dostęp z 5.3.2021 r.).

³² C. Cuijpers, J. Schroers, eIDAS as guideline for the development of a pan European eID framework in FutureID, Bonn 2014, s. 7.

Wskazuje się, że obowiązek uznawania notyfikowanych systemów innych krajów powinien wzmocnić dążenie państw członkowskich do zapewnienia poprzez notyfikację efektywnego uznawania własnych mechanizmów elektronicznej identyfikacji w interesie obywateli korzystających z procedur w pozostałych państwach członkowskich³³. Mając właśnie na uwadze interes obywateli, należy wskazać, że obecny stan nie jest dla poszczególnych obywateli zjawiskiem do końca pozytywnym. Obecnie część obywateli UE jest w stanie korzystać z systemów identyfikacji elektronicznej, natomiast dla drugiej części ten dostęp jest ograniczony, właśnie m.in. przez brak notyfikacji systemów. Można postawić także tezę, że taka sytuacja może nosić znamiona dyskryminacji, skoro od 2021 r. jedynie 55% ludności UE może korzystać ze swoich krajowych elektronicznych dokumentów tożsamości w całej UE³⁴.

Takie zróżnicowanie można także zauważyć przy systemach identyfikacji elektronicznej odpowiadających niskiemu poziomowi bezpieczeństwa. Tak jak już zostało wcześniej wskazane środkiem taki, który jest wydawany w ramach systemu identyfikacji elektronicznej wymienionego w wykazie publikowanym przez Komisję na podstawie art. 9 eIDAS i który odpowiada niskiemu poziomowi bezpieczeństwa, może być uznany przez podmioty sektora publicznego na potrzeby transgranicznego uwierzytelniania dla usługi *online* świadczonej przez te podmioty³⁵. Wskazuje się, że mimo iż w celu zapewnienia wzajemnego uznawania podpisów elektronicznych konieczny jest wysoki poziom bezpieczeństwa, w niektórych przypadkach, akceptowane powinny być również podpisy elektroniczne o niższym poziomie bezpieczeństwa³⁶. Z jednej strony wprowadzenie takiego rozwiązania jest uzasadnione, mając na uwadze zasadę wzajemnego zaufania, jednak należy także wskazać, że takie uregulowanie zostawia pewną lukę i swego rodzaju dobrowolność działania państw członkowskich w odniesieniu do systemów o niższym poziomie bezpieczeństwa, co w konsekwencji również może prowadzić do zróżnicowania sytuacji obywateli poszczególnych państw członkowskich.

Znaczenie efektywnej realizacji zasady wzajemnego uznawania charakteryzuje się dużą doniosłością prawną, ze względu na to, że jej efekty będą wychodzić także poza ramy eIDAS. Omawiane uregulowanie jest bowiem bazą i podstawą dla działania innych systemów w ramach szeroko pojętego rynku usług elektronicznych. Brak efektywnego działania zasady wzajemnego uznawania negatywnie odbije się także na innych systemach korzystających z uregulowania wprowadzonego eIDAS. Czołowym przykładem będzie zastosowanie zasady wzajemnego uznawania w ramach transgranicznej opieki zdrowotnej³⁷. Zapewnienie wzajemnego uznawania jest niezbędne, aby ułatwić przenoszalność danych w transgranicznej opiece zdrowotnej czy zapewnić możliwość działania systemów takich jak eRecepta na

poziomie transgranicznym. Wymaga to stworzenia bezpiecznych i wiarygodnych ram identyfikacji elektronicznej. Usługi w zakresie e-zdrowia muszą bowiem zapewniać, że wymiana dokumentacji medycznej pacjentów i związanych z nią informacji jest przekazywana w bezpieczny sposób oraz dostęp do nich ma wyłącznie upoważniony pracownik służby zdrowia zgodnie z wolą i zgodą pacjenta. Ponadto dostawcy usług opieki zdrowotnej często wymagają jednoznacznej i szybkiej identyfikacji pacjenta w celu potwierdzenia, że posiada on odpowiednie ubezpieczenie na pokrycie kosztów leczenia³⁸.

Podsumowanie

Analiza przeprowadzona w niniejszym artykule ma na celu ocenę stopnia realizacji zasady wzajemnego uznawania na gruncie eIDAS. Założeniem jest praktyczne umożliwienie kontaktowania się na poziomie europejskim z urzędami i sądami państw członkowskich z wykorzystaniem środków identyfikacji elektronicznej oraz usług zaufania³⁹. Pojawiają się także dyskusje o efektywności decyzji wprowadzenia omawianej regulacji prawnej w formie rozporządzenia, zamiast w formie dyrektywy. Mimo że można argumentować, iż rozporządzenie może zapewnić szybsze rozwiązanie, gdyż nie jest uzależnione od krajowej transpozycji przez państwa członkowskie, poleganie na aktach wykonawczych sprawia, że po przyjęciu rozporządzenia minie trochę czasu, zanim jego pełny zakres i skutki staną się jasne. W międzyczasie może to zahamować postęp w dziedzinie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania, ponieważ wielu uczestników rynku czeka na większą pewność prawa⁴⁰.

Należy pamiętać, że eIDAS w dużym stopniu opiera się także na zasadzie wzajemnego zaufania, jednak z drugiej strony nie wszystkie państwa członkowskie są w stanie w pełni ją implementować np. ze względów technologicznych lub wyrażają chęć pełnej jej realizacji. Problematycznym aspektem pozostaje obecna sytuacja zróżnicowania poszczególnych obywateli UE pod względem możliwości posługiwania się krajowymi metodami identyfikacji w UE. Pytanie jednak, czy uregulowanie wprowadzone przez

³³ M. Marucha-Jaworska, Rozporządzenie eIDAS..., Lex/el. 2017.

³⁴ Komisja Europejska, Digital identity and trust: Commission launches public consultation on the eIDAS Regulation, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/digital-identity-and-trust-commission-launches-public-consultation-eidas-regulation> (dostęp z 5.3.2021 r.).

³⁵ Art. 6.2 eIDAS.

³⁶ Motyw 48 eIDAS.

³⁷ Motyw 10 eIDAS.

³⁸ A. Stasis, L. Demiri, E. Chaniotaki, eIDAS – Electronic Identification for Cross Border eHealth, *International Journal of Reliable and Quality E-Healthcare* 2018, Nr 2, s. 51–52.

³⁹ M. Marucha-Jaworska, Rozporządzenie eIDAS..., Lex/el. 2017.

⁴⁰ J. Dumortier, Regulation (EU) No 910/2014..., s. 6.

ustawodawcę unijnego w obecnym kształcie jest w stanie w ogóle zapewnić pełną możliwość realizacji zasady, mając na uwadze swobodę w zakresie decyzji dot. notyfikacji. Oczywiście taka sytuacja może być wynikiem procesu implementacji, bardzo trudne bowiem byłoby jednocześnie wprowadzenie możliwości dla wszystkich obywateli UE i w takim wypadku byłaby to rzecz oczywiście naturalna,

jednak pod warunkiem jej czasowości. Nie może się jednak okazać (a niestety może się to zdarzyć w wyniku takiego, a nie innego uregulowania procesu notyfikacji), że będzie to punkt końcowy albo punkt uzależniony jedynie od dobrej woli państw członkowskich. W takim wypadku nie będzie można więc mówić o pełnej realizacji zasady wzajemnego uznawania.

Słowa kluczowe: zasada wzajemnego uznawania, systemy identyfikacji elektronicznej, jednolity rynek cyfrowy.

Realization of the principle of mutual recognition under the eIDAS Regulation

The possibility of full implementation of the principle of mutual recognition based on Regulation of the Parliament and of the Council No. 910/2014 of 23 July 2014 in the matter of electronic identification and trust services regarding electronic transactions on a domestic market and the repeal of Directive 1999/93/EC (eIDAS) is a very important issue, in particular, from the perspective of proper functioning of the single digital market. Additionally, it positively influences the possibilities of electronic identification of EU citizens in other Member States, greatly facilitating their communication with the public administration. The research problem discussed in this article is the consideration of the possibility of full realization and effective implementation of the principle of mutual recognition, bearing in mind the scope of its application, objectives and legal regulation.

Key words: principle of mutual recognition, electronic identification systems, digital single market.

Bezpieczeństwo danych

ksiegarnia.beck.pl
Zadzwoń: 81 46 13 300
E-mail: kontakt@beck.pl

C.H. BECK

Belgijskie prawo hazardowe a mikropłatności w grach komputerowych

Dominik Sokołowski¹

Niniejszy artykuł stara się przybliżyć czytelnikowi problematykę mikropłatności na gruncie belgijskiego prawa. Artykuł wyjaśnia pojęcie mikropłatności, skupiając się na jego odpowiedniku w postaci *loot boxa*. Opisano techniki socjotechniczne, których celem jest manipulacja użytkownikami i nakłanianie ich do dokonywania dalszych zakupów elektronicznych. Omówiono również stosunek belgijskiego prawa hazardowego do istniejących mikropłatności. Artykuł analizuje także raport Belgijskiej Komisji Gier oraz przedstawia jego konkluzje i rekomendacje dla regulatorów. Przedstawiono również konsekwencje publikacji dokumentu na gruncie przemysłu gier komputerowych.

Uwagi wstępne

Gry komputerowe od lat 90. XX w. stają się coraz popularniejszą formą rozrywki dla ludzi bez względu na wiek czy też krąg kulturowy. W przeszłości stanowiły zabawę dzieci i dorosłych przerywaną przez kampanie społeczne mające wskazać wysoki poziom ich brutalności oraz zgubny wpływ na użytkownika. Obecnie przemysł gier komputerowych stale się rozwija i przynosi w samej Europie wysokie zyski², co przekłada się na rozwój branży oraz kolejne inwestycje. Jedną z nowości, która pojawiła się na początku XXI w., była opcja mikropłatności w grze. Opcja ta doprowadziła do przełomu w sprzedaży oprogramowań znanych jako gry komputerowe, ale również problemu prawnego, który eskaluje od 2017 r. Celem niniejszego artykułu jest nie tylko przedstawienie problematyki mikropłatności w ujęciu psychologii³, ale również analiza belgijskiej ustawy o grach i zakładach, która ma pomóc w stwierdzeniu legalności sprzedaży wirtualnych skrzynek znanych jako *loot boxy*. Belgijskie prawo jako odnośnik do rozwiązania niniejszego problemu został wybrany ze względu na ogromny wkład Belgijskiej Komisji Gier, która jako pierwsza w Europie rozpoczęła gruntowne śledztwo w zakresie legalności *loot boxów*, czego efektem była publikacja raportu „Badania nad loot boxami” w 2018 r.

Przede wszystkim, aby zrozumieć problematykę mikropłatności, istotne jest stworzenie jej definicji. Mikropłatność w języku gier komputerowych to drobna usługa będąca częścią danej gry, która za opłatą dostarczy użytkownikowi danej rzeczy. Wyróżniamy w tej materii mikropłatności jednorazowe oraz powtarzalne. Pierwsza kategoria to jednorazowy zakup produktu znanego szerzej jako DLC⁴, który oferuje użytkownikowi pakiet dodatkowych usług za opłatą. Druga kategoria oferuje użytkownikowi liczne przedmioty lub też paczki zawierające losowe elementy za opłatą. Opcja ta jest wielokrotnego użytku i właśnie ona dała początek problemowi, który rozpoczął się w 2017 r.⁵

W 2017 r. spółka Electronic Arts wydała grę na licencji Disney Star Wars Battlefront II. Gra zawierała w sobie liczne

mikrotransakcje, które całkowicie faworyzowały w rozgrywce graczy, którzy uiszcili szereg dodatkowych opłat. Sprawa wywołała poruszenie wśród społeczności graczy, którzy głośno komentowali swoje niezadowolenie⁶. Wtedy po raz pierwszy organy zarówno państw europejskich, jak i UE zauważyły istnienie *loot boxów*. Jednym z pierwszych krajów, który podjął działanie, aby rozważyć legalność *loot boxów*, była Belgia. Czym jednak jest *loot box*? Wedle definicji stworzonej przez belgijską komisję gier (dalej jako: BGC) *loot box* to zbiorcza nazwa na jeden lub więcej elementów znajdujących się w grze, ściśle z nią powiązanych, dzięki czemu gracz może uzyskać dane rzeczy za (dodatkową) opłatą lub za darmo, jednakże w losowy sposób⁷. Dziś są one obecne w wielu grach komputerowych i są głównie wykorzystywane jako forma zwiększenia zysków producenta. Mechanizm działania jest prosty w obsłudze. Za podaną kwotę użytkownik zakupuje *loot boxa*, który zostaje przypisany do jego wirtualnego konta. Następnie w zakładce otwierania paczki wybiera opcję otwarcia. W wyniku tego otrzymuje pięć przedmiotów o losowej jakości⁸.

¹ ORCID: 0000-0001-6772-3092.

² Komisja IMCO „Loot boxes in online games and their effect on consumers, in particular young consumers”, s. 9, Lipiec 2020, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652727/IPOL_STU\(2020\)652727_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/652727/IPOL_STU(2020)652727_EN.pdf) (dostęp z 8.4.2021 r.).

³ Aspekt psychologii w kwestii mikropłatności jest niezwykle ważny ze względu na liczne techniki manipulacyjne stosowane przez spółki sprzedające oprogramowanie. Ponadto istotny jest cel manipulacji, jakim jest nakłonienie klienta do dalszych zakupów odpowiednich produktów.

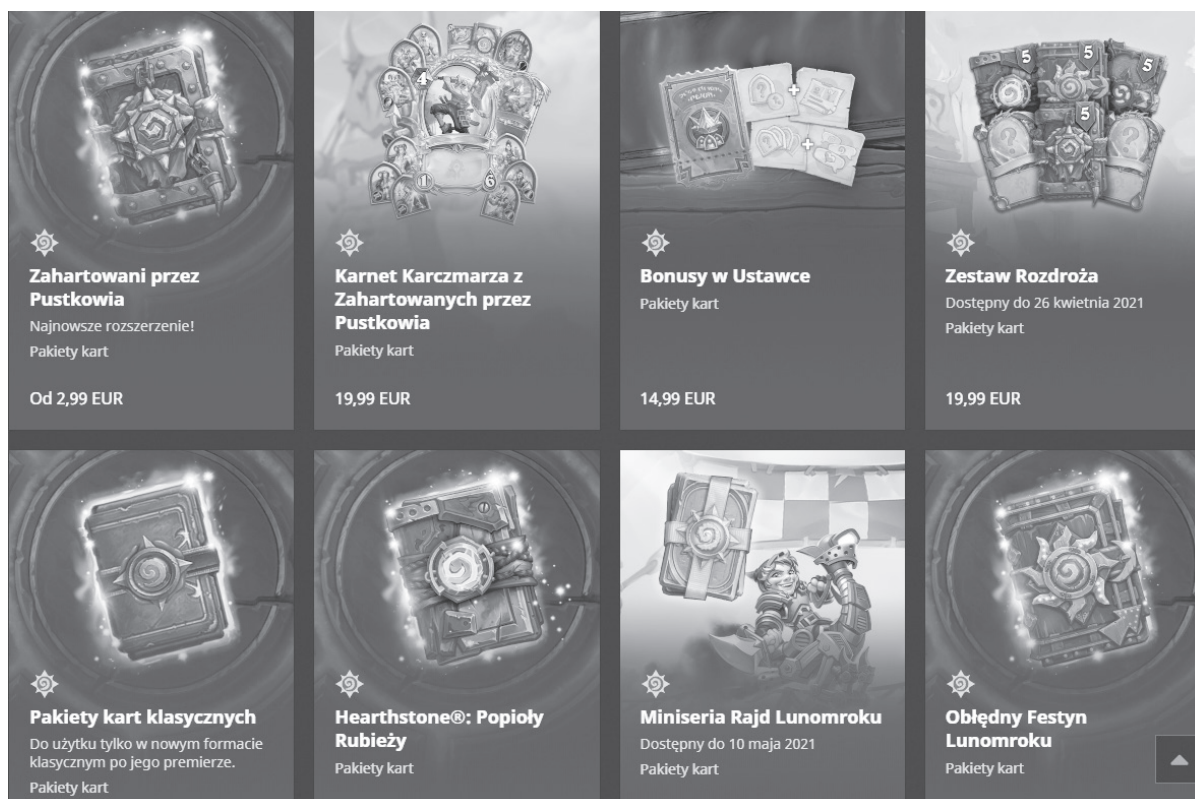
⁴ DLC – downloadable content.

⁵ Zob. <https://www.gry-online.pl/slownik-gracza-pojecie.asp?ID=407> (dostęp z 8.4.2021 r.).

⁶ Zob. <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/11/20/video-game-loot-boxes-leave-gamers-feelings-regret-anger/> (dostęp z 8.4.2021 r.).

⁷ „Loot boxes is the umbrella term for one or more game elements that are integrated into a video game whereby the player acquires game items either for payment or for free in an apparently random manner” (Loot boxy to zbiorcza nazwa na jeden lub więcej elementów znajdujących się w grze ściśle z nią powiązanych, w której gracz może uzyskać dane rzeczy za dodatkową opłatą lub za darmo jednakże w losowy sposób) – zob. Gaming Commission „Research on loot boxes”, Bruksela 2018, s. 5.

⁸ W ramach jakości zdobytych przedmiotów z *loot boxów* wyróżnia się przedmioty zwykłe, rzadkie, epickie i legendarne.

Zdjęcie 1. Oferta handlowa spółki Blizzard-Activision proponująca zakup *loot boxów*.

W związku z powyższym warto podkreślić, że *loot box* jest jednym z rodzajów mikropłatności i jest jej głównym przedstawicielem. Jednakże ze względu na opisaną powyżej mechanikę i sposób działania wiele organów państw członkowskich UE⁹ rozpoczęło pracę nad projektami mającymi ustalić istnienie powiązania mikropłatności z hazardem. Istotny jest tutaj czynnik losowości oraz bezzwrotności dokonanego zakupu, który skłonił m.in. belgijską komisję do podjęcia działań w tym zakresie. To powyższe fakty sprawiły, że BGC rozpoczęła prace mające na celu ustalenie, czy tzw. skrzynki z łupami są grą hazardową.

Przedstawienie raportu BGC będzie podzielone na dwie części: techniki manipulacyjne deweloperów gier oraz analizę prawną problemu. Podstawą działania komisji hazardowej w tej materii jest belgijska ustawa dotycząca gier i zakładów¹⁰. Wskazana ustawa, jak też sama komisja, ma na celu ochronę wrażliwych użytkowników poprzez zastosowanie różnych technik ochronnych, takich jak: „maksymalna średnia strata godzinowa, wykluczenie pewnych kategorii osób, różne środki zapobiegawcze i, co ważne, ograniczenia wiekowe w zakresie dostępu do hazardu i uczestnictwa w nim”¹¹.

Manipulacja konsumentem poprzez *loot boxy*

Belgijska komisja gier rozpoczęła swoją pracę od dokonania analizy poszczególnych gier w ramach dogłębnego

zbadań mechanizmów oraz praktyk, którymi kierują się producenci przy tworzeniu i sprzedawaniu produktów. Jak podkreśliła w dokumencie BGC, celem ich analizy nie były gry *free to play*, *triple A games*¹² czy też *Indie games*¹³, ale wyłącznie gry typu AAA¹⁴. W związku z tym wybrano następujące tytuły: „Overwatch” (producent Blizzard-Activision), „Star Wars Battlefront II” (producent Electronic Arts), „Fifa 18” (producent Electronic Arts) oraz „Counter Strike Global Of-

⁹ Do tej grupy można zaliczyć polskie Ministerstwo Finansów, francuski organ ds. hazardu „ARJEL” czy też holenderski urząd ds. gier.

¹⁰ Ustawa o grach i zakładach z 7.5.1999 r. https://www.gamingcommission.be/opencms/opencms/jhksweb_en/law/law/index.html (dostęp z 14.3.2021 r.).

¹¹ „This is manifested in various protection techniques, such as a maximum average hourly loss, exclusion of certain categories of people, various prevention measures and, importantly, age limits for access to and participation in gambling” (Jest to prezentowane przez liczne techniki ochronne takie jak maksymalna średnia strata godzinowa, wykluczenie pewnych kategorii osób, różne środki zapobiegawcze, i co ważne, ograniczenia wiekowe w zakresie dostępu do hazardu i uczestnictwa w nim) – zob. Gaming Commission..., s. 3.

¹² Zwane inaczej grami AAA. Produkty te są wyprodukowane przez firmy o najczęściej globalnym zasięgu przy łącznym budżecie produkcji sięgającym co najmniej kilkunastu milionów.

¹³ *Indie Games* są grami niezależnymi, produkowanymi przez niewielkie studia, które z reguły są finansowane ze zbiorów prowadzonych na stronach typu Kickstarter.

¹⁴ „Although it is possible to differentiate within the video game market between free-to-play games, triple A games and Indie games, this investigation is restricted to AAA games” (Jak również jest możliwe różnicowanie rynku gier komputerowych pomiędzy grami free to play, potrójnym A oraz grami Indie, powyższe śledztwo jest ograniczone do gier typu AAA) – zob. Gaming Commission..., s. 2.

fensive” (producent Valve). Wszystkie te tytuły znajdują się na szczytach list pod względem największej liczby graczy. Oprócz tego każda z nich zawiera mikropłatności. Analiza obejmowała sprawdzenie klasyfikacji PEGI¹⁵ oraz znaków dodatkowych przez nią tam umieszczonych. Warto zwrócić uwagę, że trzy z czterech wymienionych gier posiadają wskaźnik PEGI¹⁶ mniejszy lub równy 12, co uprawnia dzieci do korzystania z wymienionych produktów. Przyjmując założenie, że osoby te stanowią dużą grupę odbiorców przekazywanych treści, a co za tym idzie – stają się oni konsumentami podatnymi na liczne mikropłatności oraz płatne dodatki, które będą im ukazywane jako niezbędne do kontynuowania gry. Udział dzieci w korzystaniu z gier komputerowych sprawia, że aspekt psychologii i stosowanych technik manipulacyjnych przez spółki sprzedające dane oprogramowanie jest wysoce istotny dla całej sprawy.

W celu uzyskania psychologicznej analizy komisja zleciła dokonanie ekspertyzy przez profesor psychologii społecznej dr V. Hoorens¹⁷. Zwróciła ona szczególną uwagę na to, że zdobywanie cyfrowych obiektów kładzie nie tylko na użytkowników nacisk społeczny, ale również daje fałszywe poczucie, że zdobyte przez nich osiągnięcia są wynikiem ich wysokich umiejętności, a nie losowości i szczęścia, co często jest jedną z podstawowych mechanik używanych przez produkty z mikropłatnościami.

Producenci manipulują i zachęcają graczy do zakupu *loot boxów* za pomocą różnych technik. Spośród tych wymienionych przez dr V. Hoorens można wskazać: „monitorowanie społecznych zachowań”, „iluzja gry”, marketing z użyciem celebrytów, stworzenie wewnętrznej waluty oraz wewnętrzny wskaźnik procentowy uzyskania danych przedmiotów. Poniższe rozważania prezentują podstawowe techniki stosowane przez producentów gier. Wiele z nich zgodnie z opinią wspomnianej profesor można zaliczyć do manipulacji psychologicznych, których głównym celem jest zakupienie przez konsumenta *loot boxa*.

Pierwszą z nich określa się jako „monitorowanie społecznych zachowań”. Zaobserwowano, że jest ona jedną z najczęściej stosowanych technik przez Activision na terenie USA¹⁸. Polega ona na stymulowaniu sprzedaży mikrotransakcji poprzez znalezienie przedmiotu najpotrzebniejszego dla gracza mniej obytego z grą. Następny krok polega na podstawieniu przeciwników bardziej doświadczonych. Ma to na celu zwrócenie uwagi użytkownika, że bez danego przedmiotu nie będzie on w stanie skutecznie rywalizować z innymi, którzy posiadają odpowiedni ekwipunek. Całość techniki ma doprowadzić gracza do zakupu wirtualnego przedmiotu za rzeczywistą walutę i stanie się kolejnym obiektem, który będzie nieświadomie pomagał we wciągnięciu pozostałych użytkowników w zakup kolejnych przedmiotów. Co ciekawe, za takie praktyki spółka nie została pociągnięta do odpowiedzialności, gdyż nie narusza ona żadnych przepisów zarówno amerykańskich, jak i euro-

pejskich. Aby zwiększyć dodatkowo skuteczność opisywanego procesu, producenci gier komputerowych wykorzystują media społecznościowe jako przedłużenie marketingu wykorzystanego przed premierą produktu. Przede wszystkim wykorzystanie mediów społecznościowych polega na nagradzaniu użytkownika za częste udzielanie się na portalach społecznościowych w sekcjach poświęconych danemu produktowi. Dzięki takiej działalności konsument angażuje się emocjonalnie, mając wysokie oczekiwania co do zawartości *loot boxa*, zapominając o tym, że jego zawartość nie jest z góry ustalona, a wysoka aktywność na wspomnianych stronach nie zwiększa procentowej szansy na wygraną. Po niespełnieniu jego oczekiwań następuje chęć dokonania zakupu kolejnej paczki.

Inną techniką używaną przez twórców gier, a zauważoną przez komisję, jest tworzenie iluzji gry, w której liczą się umiejętności, przy czym za większość rzeczy odpowiada komputer sterujący całym mechanizmem¹⁹. Bez tego zabiegu produkt mógłby utracić walory profitów, których spodziewają się zwykle twórcy. Jak wskazuje analiza komisji: „Przez prezentowanie gier jako produktów bazujących na umiejętnościach graczy, *loot boxy* mogą być sprzedawane konsumentom nawet łatwiej”²⁰.

W celu zwiększenia sprzedaży stosuje się również szeroko zakrojony marketing wykorzystujący osoby sławne jako twarze produktu²¹, które występują nie tylko w reklamach, ale również stają się twarzami określonych pakietów lub całych wydarzeń, za które trzeba dodatkowo uiścić opłatę za udział w takowym. Warto zwrócić uwagę na fakt, że tzw. wydarzenia organizowane w danej grze posiadają szczególnie rodzaj przedmiotów ekskluzyjnych, do których dostęp jest ograniczony czasowo²².

¹⁵ PEGI oferuje klasyfikacje wiekowe gier wideo w 38 krajach europejskich. Rating wiekowy stanowi potwierdzenie, że gra jest odpowiednia dla gracza w danym wieku. PEGI ocenia, czy gra jest odpowiednia dla danego wieku, nie ocenia natomiast poziomu trudności – zob. <https://pegi.info/pl> (dostęp z 30.4.2021 r.).

¹⁶ Ratingi wiekowe to systemy używane do oznaczania treści rozrywkowych na przykład gier, lecz również filmów, telewizyjnych programów rozrywkowych lub aplikacji mobilnych znakiem stanowiącym rekomendację wiekową na podstawie treści. Ratingi wiekowe stanowią dla konsumentów, a zwłaszcza rodziców, wskazówki, które pomagają w dokonaniu wyboru podczas zakupu konkretnego produktu dla dziecka, <https://pegi.info/pl/node/19> (dostęp z 30.4.2021 r.).

¹⁷ Gaming Commission..., s. 5.

¹⁸ Zob. <http://patft.uspto.gov/netacgi/nph-Parser?Sect1=PTO1&Sect2=HITOFF&d=PALL&p=1&u=%2Fnetacgi%2FPTO%2Fsrchnum.htm&r=1&f=G&l=50&s1=9789406.PN.&OS=PN/9789406&RS=PN/9789406> (dostęp z 30.4.2021 r.).

¹⁹ Gaming Commission..., s. 5.

²⁰ „By presenting a video game as a pure game of skill, the loot boxes can be brought to consumers even more easily” (Prezentując grę komputerową jako czysto grę zręcznościową, *loot boxy* mogą być w jeszcze łatwiejszy sposób dostarczane konsumentom) – zob. Gaming Commission..., s. 6.

²¹ Przykładem takiego działania jest udział Keanu Reeves w kampanii marketingowej gry „Cyberpunk 2077” produkcji CD Projekt RED.

²² Wydarzenia te są związane z najbardziej popularnymi świętami w skali globalnej np. Halloween, chiński nowy rok, Boże Narodzenie lub też wydarzenia sportowe takie jak igrzyska olimpijskie.

Kolejną techniką jest stworzenie przez producenta wewnętrznej waluty, która spowoduje zachwianie u użytkownika poczucia wartości oraz właściwego rozróżniania pomiędzy walutą prawdziwą a wirtualną. Technika ta polega na wysyłaniu licznych wiadomości do użytkownika, które są formułowane przy użyciu terminów pochodzących z gry, co zmusza z reguły gracza do podświadomego posługiwania się danym językiem²³.

Ostatnimi istotnymi technikami oraz cechami *loot boxów*, które okazały się ważne dla belgijskiej komisji, jest forma sprzedaży oraz ukryty wskaźnik procentowy uzyskania przedmiotów danej jakości czy też niski stopień informowania konsumentów o wartościach przyjętych przez wskaźnik²⁴. Podczas zakupu *loot boxów* istotny jest wspomniany wyżej miernik pozwalający na sprawdzenie procentowych szans na uzyskanie przedmiotów konkretnej rzadkości. Choć zawsze można coś wygrać, do momentu publikacji projektu żądania z analizowanych spółek nie zdecydowała się na publiczne ujawnienie szans na wygranie konkretnych obiektów²⁵. W dalszej części raportu badane jest istnienie *loot boxów* w świetle belgijskiej ustawy o grach i zakładach.

Loot box w ujęciu belgijskiego prawa

Zrozumienie statusu mikropłatności w belgijskim prawie należy rozpocząć od przytoczenia samej definicji legalnej hazardu, która będzie stanowić punkt wyjścia dla dalszych rozważań. Znajduje się ona w art. 2 ust. 1 belgijskiej ustawy o grach i zakładach²⁶ i głosi, że: „grą hazardową jest każda gra, w której stawia się zakład dowolnego rodzaju prowadzący do utraty wartości zakładu przez chociaż jednego gracza lub też wygranej dowolnej rzeczy przez przynajmniej jednego gracza lub też organizatora, gdzie istota szansy staje się kwestią drugorzędną w trakcie gry, (priorytetem jest) wskazanie zwycięzcy lub określenie wysokości wygranych”²⁷. Przede wszystkim należy zauważyć kilka istotnych cech gry hazardowej wskazanych w zacytowanym przepisie. Ważne dla rozpoczęcia gry jest postawienie zakładu danej wartości oraz możliwość przegranej lub wygranej danej zawartości. Potencjalnym wygranym może być również sam organizator zakładu lub innej gry. Zgodnie z art. 4 ww. ustawy do prowadzenia takiej gry niezbędne jest uzyskanie pozwolenia wydawanego przez komisję hazardową²⁸.

Jak ma się powyższa definicja do *loot boxów*? Przede wszystkim sam *loot box* nie jest konieczny do rozpoczęcia samej gry. Nie stanowiło to jednak dla BGC okoliczności wyłączającej istnienie mikropłatności jako gry hazardowej, ale pomimo to art. 3.3 ww. ustawy nie może być zastosowany²⁹. Do analizy wymienionych gier BGC używa czterech kategorii wskazanych w ustawie jako przesłanki rozrywki hazardowej, którymi są: elementy gry, zakład, szansa wygranej i przegranej oraz szanse³⁰.

Pierwszą analizowaną kategorią jest sam element gry. Przez to pojęcie należy rozumieć wszelką zawartość produktu, która jest ściśle powiązana z systemem *loot boxów* oraz innych mikropłatności. Dla komisji z prawnego punktu widzenia jest to o tyle istotne, gdyż liczba oraz poziom natężenia opcji do rozpoczęcia gry hazardowej są niezbędne do ogłoszenia danego produktu nielegalnym ze względu na jego zawartość. Zgodnie z zapisami raportu³¹ cztery analizowane tytuły posiadają formę rozrywki polegającą na wykonaniu pewnych konkretnych zadań oraz systemie zakupu i otwierania *loot boxów* co zostało sprowadzone do oddzielnej gry, która jednak jest na równym poziomie z produktem głównym³². Mimo bezpłatnej możliwości nabycia oprogramowania pro-

²³ „The use of points (coins) and especially their size are psychologically very sophisticated and aimed at creating a personal reality which is then disconnected from the real world. FIFA 18 teaches players to think in FUT currency and FIFA coins” [Użycie punktów (monet), a zwłaszcza ich wielkości jest psychologicznie bardzo wyrafinowane i ma na celu stworzenie osobistej rzeczywistości, która następnie zostaje odłączona od realnego świata. FIFA 18 uczy graczy myśleć w walucie FUT i monetach FIFA] – zob. Gaming Commission..., s. 7.

²⁴ „The hiding of a random number generator or at least the lack of transparency thereof” (Ukrycie generatora liczb losowych lub przynajmniej brak jego przejrzystości) – zob. Gaming Commission..., s. 8.

²⁵ „A great deal of inscrutability exists with respect to the used random number generator (RNG) of loot boxes. It is not possible to see who or what exactly is inside the loot box. In FIFA 18 and C-S: GO a child can bet infinitely on loot boxes to win something. What's more, no odds of winning are communicated” [Istnieje duża niejasność w odniesieniu do używanego generatora liczb losowych (RNG) skrzynek z łupami. Nie można zobaczyć, kto lub co dokładnie znajduje się w skrzynce z łupami. W FIFA 18 i C-S: GO dziecko może bez końca obstawiać skrzynki z łupami, aby coś wygrać. Co więcej, żadne szanse na wygraną nie są komunikowane] – zob. Gaming Commission..., s. 8.

²⁶ Ustawa o grach, zakładach, organizacji gier i ochronie użytkowników z 7.5.1999 r.

²⁷ „In accordance with this article, a game of chance is any game whereby a bet of any kind that is placed leads to the loss of this bet by at least one of the players, or a win of any kind for at least one of the players or organisers of the game, and whereby chance may even be a secondary element in the course of the game, indication of the winner or determination of the size of the winnings” (Zgodnie z tym artykułem gra losowa to każda gra, w której postawiony zakład dowolnego rodzaju prowadzi do przegranej tego zakładu przez co najmniej jednego z graczy lub do wygranej dowolnego rodzaju przez co najmniej jednego z graczy lub organizatorów gry, przy czym przypadek może być nawet drugorzędnym elementem w trakcie gry, wskazanie zwycięzcy lub ustalenie wysokości wygranych) – zob. Gaming Commission..., s. 8.

²⁸ „Based on Art. 4 of the Gaming and Betting Act, it is in principle forbidden to operate a game of chance without first obtaining a permit from the Gaming Commission” (na podstawie art. 4 ustawy o grach i zakładach: „[...] w ramach zasad prowadzenia gier losowych bez uprzedniego uzyskania zezwolenia Komisji Gier”) – zob. Gaming Commission..., s. 8.

²⁹ „Art. 3.3. of the Gaming and Betting Act (including card and party games and small wagers limited in time and place) cannot be applied to these video games” [art. 3.3 ustawy o grach i zakładach: „[...] w tym gry karciane i towarzyskie oraz małe zakłady ograniczone w czasie i miejscu) nie mogą być stosowane do tych gier wideo] – zob. Gaming Commission..., s. 9.

³⁰ *Ibidem*, s. 9.

³¹ *Ibidem*, s. 9.

³² „In the four examined games, the game element is present both at the video game level as well as at the loot box level” (W czterech omawianych grach element gry jest obecny na identycznym poziomie co poziom *loot boxów*) – zob. Gaming Commission..., s. 9.

ducent zagłada jednak z góry, że gracz zakupi *loot boxa*. Jako jeden z przykładów wskazanych przez komisję podaje się grę CS:GO, w której w celu nabycia pewnych przedmiotów trzeba dokonać podwójnego zakupu, tj. skrzynki oraz klucza pasującego do niej, po czym w celu ostatecznego uzyskania korzyści należy skorzystać z maszyny losującej, co pogłębia element losowości umieszczonej w grze. Cały ten mechanizm zakupu i otwarcia został opisany w raporcie oraz podsumowany następującym zdaniem: „*Loot boxy* są zatem grą (hazardową) w rozumieniu ustawy o grach i zakładach”³³. W związku z powyższym można już zauważyć, że belgijska komisja na wstępie była zdolna stwierdzić, że *loot boxy* spełniają znamiona gry hazardowej, co przesądza o braku legalnej dystrybucji przez producentów.

Kolejną kategorią wyróżnioną przez komisję jest zakład. W rozumieniu belgijskich przepisów za zakład zostanie uznana gra, w której: „każdy gracz stawia stawkę i która skutkuje zyskiem lub stratą, która nie jest zależna od działań gracza, ale od wystąpienia niepewnych wydarzeń, które mają miejsce bez interwencji graczy”³⁴. W danej grze, aby móc zostać zakwalifikowanym do udziału, należy postawić jakikolwiek zakład, przy czym nie musi być on wyrażony w żadnej rzeczywistej walucie. W związku z tym twórcy dokumentu zaznaczyli, że fakt wirtualności pieniędzy nie sprawia, że zakład nie został postawiony³⁵. Sam zakup gry lub dokonanie miesięcznej płatnej subskrypcji nie zostało zakwalifikowane jako forma zakładu, jednakże opłaty dokonane po zakupie produktu głównego podlegały prawnej ocenie komisji³⁶. W sprawie zakładu wypowiedziała się również belgijska Rada Państwa w niepublikowanym wyroku Nr 232, 752 z 29.10.2015 r., która ogłosiła: „Niepełna kwota może być brana pod uwagę jako zakład, jedynie wartości równowarte cenie brania udziału w rozgrywce, i tam, gdzie kwota zakładu została postawiona (oryginalna lub też wyższa) wróci do gracza jako profit. Jeśli moneta została przyznana za darmo nie spełnia ona znamion zakładu, jednakże te otrzymane za opłatę »VIP« lub »Super VIP« stają się już zakładem zgodnie z art. 2.1 ustawy o grach i zakładach. Ostatecznie płatnicy płacą za dodatkową szansę zagrania pomimo innych okoliczności co zwiększa ich szansę na wygraną kolejnych monet. Sytuacja, w której w ograniczonym stopniu gracze tworzą nowe darmowe konta by grać bez płacenia i w sytuacji gdzie płatnicy użytkownicy dostają dostęp do społecznych platform i dodatkowych opcji nie wpływają na fakt, że gracze płacą również za dodatkowe możliwości grania poprzez płatności na stronie”³⁷. Istotny wniosek, jaki płynie zarówno z orzeczenia, jak i z raportu brzmi następująco: zakup waluty wewnętrznej lub też zasilenie konta użytkownika w inny dostępny sposób kwalifikuje się jako zakład w myśl ustawy o grach i zakładach. Jednakże pozyskanie go poprzez użytkowanie produktu nie spełnia już znamion hazardu³⁸.

Trzecią kategorią wskazaną w katalogu jest szansa wygranej lub przegranej. Przede wszystkim należy odpowiedzieć na jedno istotne pytanie. Czy pomimo że sam *loot box* zawsze posiada jakąś zawartość, to istnieje szansa przegranej? Dla prawnej analizy komisja podjęła się oceny, czy konsument otrzymuje zawartość *loot boxa* równą sumie pieniędzy, które wydał na jego zakup. Belgijska ustawa określa wprost, że hazardem będzie „wygrana każdego typu”³⁹ przy założeniu, że został postawiony jakikolwiek zakład. W związku z tym bez względu na to, czy zawartością zakupionej „skrzynki” będzie postać, broń, element kosmetyczny, czy też karta, będzie ona wygraną. Warto przytoczyć tutaj jeden z argumentów wskazanych przez komisję. W analizowanych grach często pojawiają się specjalne wydarzenia inspirowane popularnymi świętami, co zostało już wspomniane w tym rozdziale. Przedmioty, które pojawiają się jednocześnie, posiadają wartość edycji limitowanej, co zwiększa ich rzadkość. Poprzez zakup *loot boxów* gracz liczy na zdobycie konkretnych przedmiotów, jednakże jego wygrana będzie zależała od systemu, który przydzieli mu nagrody w sposób losowy. Wobec powyższego uzyskane nagrody nie będą odpowiadały wartości kwoty przeznaczonej

³³ „*Loot boxes are therefore already games in the sense of the Gaming and Betting Act*” (*Loot boxy* zostały już uznane jako forma gry w rozumieniu ustawy o grach i zakładach) – zob. Gaming Commission..., s. 9.

³⁴ Definicja pochodzi ze strony internetowej belgijskiej komisji hazardowej, https://www.gamingcommission.be/opencms/opencms/jhksweb_en/games/betting/ (dostęp z 10.4.2021 r.).

³⁵ Gaming Commission..., s. 9.

³⁶ *Ibidem*, s. 9.

³⁷ „*Not every amount can be considered as a wager, only the amounts that constitute real compensation for participating in the game and where it is possible for the wager (either in its original amount or augmented) to be returned to the player in the form of profit. (...) If the coins are procured for free, this does not constitute a wager, but coins received after paying for a »VIP« or »Super VIP« subscription do constitute an actual wager in the sense of Article 2, 1° of the Gaming and Betting Act. After all, these subscribers are paying for additional chances of playing, among other things, which increases their chances of winning additional coins. The situation in which – to a limited degree and possibly through repeated creation of new free profiles – players can play the game without paying, and the situation in which paying players receive access to a social platform and additional use options does not alter the fact that players also pay for additional chances of playing on the paid website*” [Nie każda kwota może być uznana za zakład, tylko kwoty, które stanowią realną rekompensatę za udział w grze i w przypadku, gdy zakład (w jego pierwotnej wysokości lub powiększony) może zostać zwrócony graczowi w formie zysku (...)]. Jeżeli monety są nabywane za darmo, nie stanowi to zakładu, ale monety otrzymane po opłaceniu abonamentu „VIP” lub „Super VIP” stanowią rzeczywisty zakład w rozumieniu art. 2, 1° Ustawa o grach i zakładach. W końcu ci abonenci płacą między innymi za dodatkową szansę na grę, co zwiększa ich szansę na wygranę dodatkowych monet. Sytuacja, w której – w ograniczonym stopniu i ewentualnie poprzez wielokrotne tworzenie nowych darmowych profili – gracze mogą grać w grę bez płacenia, a także sytuacja, w której płatnicy gracze otrzymują dostęp do platformy społecznościowej i dodatkowych opcji użytkowania nie zmienia faktu, że gracze płacą również za dodatkowe szanse na grę na płatnej stronie] – zob. Gaming Commission..., s. 23.

³⁸ *So if you buy a loot box in a game, this constitutes a wager in the sense of the Gaming and Betting Act. (Wobec czego zakup loot boxa w grze będzie rozumiany jako zakład w myśl ustawy o grach i zakładach).*

³⁹ Gaming Commission..., s. 10.

na zakup *loot boxów*. Całość wyraźnie wskazuje na istnienie systemu wygranej i przegranej.

Ostatnią wskazaną kategorią przez komisję jest szansa. Zanim ustawa o grach i zakładach weszła w życie, w Belgii obowiązywał zupełnie inny system postrzegania hazardu. Punktem wyjścia było założenie, że gra bazująca na umiejętnościach musi mieć mniej niż 50% +1 czynnika losowego. Wraz z uchwaleniem ustawy o grach i zakładach przelicznik ten został usunięty, a w jego miejscu powstał zupełnie nowy⁴⁰. W ramach obecnie obowiązującego aktu prawnego, tj. wspomnianej ustawy z 7.5.1999 r., powstała definicja szansy w rozumieniu gier hazardowych. Zgodnie z nowym brzmieniem szansa to wystąpienie określonego zdarzenia, sytuacji lub wyniku, a więc w sytuacjach, w których wynik nie może być równy jedności⁴¹. Biorąc pod uwagę, że w żaden sposób nie zostały udostępnione wartości RNG (z ang. *Random Number Generator* – Generator Liczb Losowych), które są stosowane przy zakupie *loot boxów* i generowaniu ich zawartości. Wiedza producenta na temat zapotrzebowania na konkretne przedmioty prowadzi do ukrytych przez konsumentem działań w postaci zmniejszenia procentowej szansy na zdobycie wyżej wymienionych oraz nastawienie użytkownika do zwiększenia sumy pieniędzy, które ten będzie musiał przeznaczyć na *loot boxy*, aby móc uzyskać dany produkt⁴². W związku z powyższym komisja stwierdziła, że „szanse” istnieją również w *loot boxach*, przez co spełniają one wszystkie omówione cztery znamiona gry hazardowej. W związku z powyższym istotne jest wskazanie również kilku rekomendacji oraz wniosków wyciągniętych przez BGC.

Zwrócono szczególną uwagę na fakt, że wewnętrzne regulacje przeznaczone do klasyfikacji gier nie oferują ochrony konsumenta przewidzianej przez ustawę o grach i zakładach⁴³. Zwiększa się liczba ludzi, w tym osób niepełnoletnich, którzy rozpoczynają gry hazardowe, nie mając świadomości, że biorą w niej udział. Komisja zwróciła również uwagę na następujący fakt: „Jeśli nie istnieje adekwatna interwencja wtedy gry losowe znajdujące się w grach wideo znacząco zwiększą szkody wyrządzone graczom, rodzinom oraz społeczeństwu”⁴⁴. W stosunku do analizowanych przez komisję produktów stwierdzono, że wszystkie z nich posiadają *loot boxy*, u których stwierdzono spełnianie znamion gry hazardowej. Jako jedyna produkcja, która została wyłączona ostatecznie z tej grupy, było *Star Wars Battlefront II*, którego twórcy dokonali zmian w systemie w odpowiedzi na liczne protesty oraz rozpoczęcie prac przez organy państw europejskich, jak też pozaeuropejskich⁴⁵.

Gry hazardowe są prawnie zakazane w Belgii i objęte szczególnymi restrykcjami. Producenci poprzez dodawanie do gier płatnych *loot boxów* świadomie nastawiają się na zysk, jaki te będą przynosić, wobec czego w żaden możliwy sposób nie można przyjąć, że działalność ta nie będzie nastawiona na charytatywne przekazywanie zysków. Pomimo spełnie-

nia przesłanek komisja stwierdziła: „Z legalno-technicznego punktu widzenia *loot boxy* same w sobie nie spełniają definicji hazardu, jednak uczą one młodszych i podatnych graczy hazardu”⁴⁶. Choć to zdanie jest dosyć zaskakujące na podstawie poprzednich tez i stwierdzeń stawianych przez komisję, które jasno potwierdzały spełnianie znamion gry hazardowej przez producentów umieszczających *loot boxy* w swoich produktach. Jednakże ostateczna decyzja pojawia się już w następnym akapicie, w którym *loot boxy* zostają

⁴⁰ „To avoid the earlier discussion with games of skill, the standpoint that chance is the main aspect that must be present (50%+1) was abandoned, and instead a broad interpretation of the chance requirements was adopted in the Belgian Gaming and Betting Act.” [W celu uniknięcia wcześniejszej dyskusji o grach umiejętności, stanowisko, iż szansa jest głównym aspektem, który musi być obecny (50% + 1), zostało porzucone, a w zamian przyjęta została szersza interpretacja w ustawie o grach i zakładach] – zob. Gaming Commission..., s. 11.

⁴¹ „Occurrence of an indeterministic event, situation or outcome, so when the chance of a specific event, situation or outcome is not equal to one” (Wystąpienie zdarzenia niedeterministycznego, sytuacji lub wyniku, gdy szansa na konkretne zdarzenie, sytuację lub wynik nie jest równa jeden) – zob. Gaming Commission..., s. 11.

⁴² „Knowledge is power, GDC 2018 (<http://www.gdconf.com/>): Much time is spent on designing how game agents make decisions. However, regardless of architecture, most decisions require information from the world. In fact, the quality of the decisions (and subsequent behaviours) is often directly related to the quality of the data available to the AI. It's important to provide this data in a form that is efficient and easily interpreted. The session illustrates and explains a variety of techniques for representing and delivering information. This session will cover systems appropriate to action games such as target information and environmental knowledge. Additionally, this talk will address broader techniques that can be applicable to RPGs and simulation games” [Dużo czasu poświęca się na projektowanie sposobu podejmowania decyzji przez agentów gier. Jednak niezależnie od architektury większość decyzji wymaga informacji ze świata. W rzeczywistości jakość decyzji (i późniejszych zachowań) jest często bezpośrednio związana z jakością danych dostępnych dla AI. Ważne jest, aby dane te były przekazywane w formie sprawnej i łatwej do interpretacji. Sesja ilustruje i wyjaśnia różne techniki przedstawiania i dostarczania informacji. Ta sesja obejmie systemy odpowiednie do gier akcji, takie jak informacje o celach i wiedza o środowisku. Dodatkowo podczas wykładu zostaną omówione szersze techniki, które można zastosować w grach RPG i grach symulacyjnych] – zob. Gaming Commission..., s. 24.

⁴³ *Ibidem*, s. 15.

⁴⁴ „If there is no adequate intervention, then games of chance in video games will increasingly cause harm to players, families and society” (Jeśli nie ma odpowiedniej interwencji, wtedy istnienie gier losowych w grach spowoduje coraz więcej szkód graczom, rodzinom oraz społeczeństwu) – zob. Gaming Commission..., s. 16.

⁴⁵ „The paid loot boxes in the examined games Overwatch, FIFA 18 and Counter-Strike: Global Offensive fit the description of a game of chance because all of the constitutive elements of gambling are present (game, wager, chance, win/loss). The loot box system in Star Wars Battlefront 2 prior to the official release of the game also fits this definition, but this is no longer the case today” [Płatne *loot boxy* w badanych grach Overwatch, FIFA 18 i Counter-Strike: Global Offensive pasują do opisu gry losowej, ponieważ występują wszystkie konstytutywne elementy hazardu (gra, zakład, szansa, wygrana/przegrana). System skrzynek z łupami w Star Wars Battlefront 2 przed oficjalną premierą gry również pasuje do tej definicji, ale dzisiaj tak nie jest] – zob. Gaming Commission..., s. 16.

⁴⁶ „From the legal-technical perspective, the *loot boxes* themselves do not fall under the definition of gambling, but they can teach young and vulnerable players gambling” (Z punktu widzenia prawnotechnicznego, *loot boxy* same w sobie nie spełniają znamion gry hazardowej, ale same w sobie mogą mieć wpływ na młodych i wrażliwych graczy oraz przyzwyczajając ich do hazardu) – zob. Gaming Commission..., s. 16.

uznane za nielegalne, a twórcy omawianych produktów mają je usunąć z gier pod groźbą kary pozbawienia wolności do lat pięciu oraz karą grzywny w wysokości 800 tys. euro, przy czym kara może ulec podwojeniu, jeśli celem padły osoby poniżej 18. roku życia⁴⁷.

Na zakończenie raportu BGC umieściła rekomendacje, w których zawarła kilka porad skierowanych do regulatorów⁴⁸. Należy zwrócić uwagę na pierwsze stwierdzenia z rekomendacji. Przede wszystkim *loot boxy* zostały uznane za nielegalne, a kontynuowanie ich dystrybucji jest niedozwolone. Jednakże komisja stwierdziła: „Biorąc pod uwagę, że przeanalizowano tylko cztery gry, problem może być większy a poniższe rekomendacje niewystarczające”⁴⁹. Wobec czego BGC zasugerowała wyraźnie, że prace mogą być kontynuowane.

Kontynuując wskazówki dla regulatorów, BGC wskazuje przede wszystkim na wprowadzenie zakazu sprzedaży kodów i kart podarunkowych nieletnim, jak również zakazanie dokonywania zakupów przy analizowanych grach. Dokonanie aktualizacji prac komisji hazardowej oraz zwiększenie kampanii informacyjnej mającej na celu edukację rodziców i dzieci w kwestii wpływu hazardu na umysł człowieka oraz manipulacji obecnych w grach komputerowych. Wprowadzenie głównego zakazu sprzedaży nieletnim gier, w których obecne są *loot boxy*. Konieczne jest wprowadzenie specjalnych zezwoleń na gry posiadające system mikropłatności⁵⁰. Komisja rekomenduje również, aby skierować odpowiednie zalecenia do organizacji FIFA oraz do Disney, by wzięły pod uwagę jakość standardowej licencji i uwzględniły fakt nielegalności *loot boxów* w Belgii⁵¹. Ostatnie zalecenia zostały skierowane do producentów i dystrybutorów. Wśród nich wskazano, aby umieścić specjalny znak ostrzegawczy „Hazard”, udostępnić dane graczy i płatności przez nich dokonanych, przekazać pełną kontrolę nad generatorem używanym przez *loot boxy* Technicznemu Zespołowi Komisji Hazardowej, wprowadzić pułap finansowy na zakupy *loot boxów* za realną walutę⁵².

Podsumowanie

Pełna analiza prawna na podstawie ustawy o grach i zakładach z 7.5.1999 r., jak również raportu BGC pozwala na wysunięcie następujących wniosków. Stwierdzono wypełnienie znamion gry hazardowej przez *loot boxy*, co ściśle wiąże mikropłatności z przepisami o grach i zakładach, a co istotniejsze – z wieloma wymogami i sankcjami ich niewypełnienia. Rekomendacje wystosowane do urzędników dodatkowo wskazują na stosunek BGC do istniejących w obrocie gospodarczym mikropłatności. Instytucja regulatorów pozwoliła na natychmiastowe wprowadzenie zmian w zakresie zakupu *loot boxów* oraz funkcjonowania mikropłatności na terenie Belgii. Szerokie kompetencje oraz swoboda interpre-

tacji przepisów pozwoliła im na podjęcie szybkich działań w zakresie ustalenia legalności mikropłatności na terenie

⁴⁷ „Just as measures were undertaken with regard to the Game of War in the past, the paid loot boxes must be removed from the video games in order to comply with the Belgian Gaming and Betting Act. If the video games are not revised in compliance with the Gaming and Betting Act, the active operators risk a prison sentence of up to five years and fines of up to EUR 800,000 for a first violation. These penalties can double if the violation was perpetrated against a person younger than 18” (Podobnie jak w przeszłości podjęto działania w odniesieniu do Game of War, płatne skrzynki z łupami muszą zostać usunięte z gier wideo, aby zachować zgodność z belgijską ustawą o grach i zakładach. Jeśli gry wideo nie zostaną zaktualizowane zgodnie z ustawą o grach i zakładach, aktywnym operatorom grozi kara pozbawienia wolności do pięciu lat i grzywna do 800 000 euro za pierwsze naruszenie. Kary te mogą się podwoić, jeśli naruszenie zostało popełnione wobec osoby poniżej 18. roku życia) – zob. Gaming Commission..., s. 16.

⁴⁸ Regulatorzy to zgodnie z belgijskim prawem osoby, które mogą podejmować decyzje dotyczące legalizacji lub też delegalizacji danych produktów. O ich roli wspomniało również polskie Ministerstwo Finansów w oświadczeniu dla Gazety Prawnej z 26.2.2019 r., <https://biznes.gazeta-prawna.pl/artykuly/1399853,dobra-wiadomosc-dla-branzy-gier-loot-bok-sow-nie-mozna-traktowac-jak-hazard.html> (dostęp z 26.4.2021 r.).

⁴⁹ „Given the fact that only four games were examined, the problem might be bigger and the following recommendations are not without merit” Gaming Commission” (Mając na uwadze fakt, że zostały zbadane jedynie cztery gry, problem może być większy, niż wynika to z badań, a powyższe zalecenia nie są bezpodstawne) – zob. Gaming Commission..., s. 17.

⁵⁰ „Update the Gaming Commission so that parents and children can be better informed about and protected against gambling addiction and so that more research can take place on the presence of gambling elements in (free) video games. It must be possible to inspect video games for the presence of problematic gambling elements in the event of a complaint against them or as a matter of course. This will serve both to put into perspective the gambling element (video games where elements of chance are not problematic) and protect players (making clear to players and parents which video games are not suitable for minors). Specific permits must be developed for games of chance in video games. Principal ban on minors purchasing games with paid loot boxes. Age verification in supermarkets when purchasing codes or gift cards for video games. Minors may not make payments associated with video games that are not suitable for minors” [Zaktualizuj Komisję ds. Gier, aby rodzice i dzieci mogli być lepiej poinformowani i chronieni przed uzależnieniem od hazardu oraz aby można było przeprowadzić więcej badań na temat obecności elementów hazardu w (bezpłatnych) grach wideo. Musi istnieć możliwość skontrolowania gier wideo pod kątem występowania problematycznych elementów hazardowych w przypadku wniesienia przeciwko nim skargi. Służy to zarówno spojrzeniu z odpowiedniej perspektywy na element hazardu (gry wideo, w których elementy losowe nie są problematyczne), jak i ochronie graczy (pokazanie graczom i rodzicom, które gry wideo nie są odpowiednie dla nieletnich). Należy opracować specjalne zezwolenia na gry losowe w grach wideo. Główny zakaz kupowania gier za pomocą płatnych skrzynek z łupami przez osoby nieletnie. Weryfikacja wieku w supermarketach przy zakupie kodów lub kart podarunkowych do gier wideo. Nieletni nie mogą dokonywać płatności związanych z grami wideo, które nie są odpowiednie dla nieletnich] – zob. Gaming Commission..., s. 17.

⁵¹ „With regard to the granters of licenses such as the international football association FIFA and Disney: Take into consideration quality standards if the licence is granted to a game developer (no illegal gambling, no promotion of match fixing, etc.)” [W odniesieniu do licencjodawców, takich jak międzynarodowy związek piłki nożnej FIFA i Disney: Weź pod uwagę standardy jakości, jeśli licencja jest przyznawana twórcy gry (bez nielegalnego hazardu, bez promocji ustawiania meczów itp.)] – zob. Gaming Commission..., s. 17.

⁵² „Clear indication of the chances of winning for the various item values. Permit complete control of the random number generators used for the loot boxes by the Gaming Commission's Technical Assessments team. Provision of the data of players and payments. Introduction of a financial ceiling for the monetary amount that can be spent on loot boxes. The presence of paid loot boxes may not impede or disadvantage a normal game without paid loot boxes. A game symbol 'gambling' is needed (e.g.: 'contains gambling')” [Wyraźne wskazanie szans na wygraną dla różnych wartości przedmiotów. Zezwól na pełną kontrolę generatorów liczb losowych używanych

Belgii w indywidualnym procesie dla każdej gry. Wydzwięk raportu, w którym stosowane *loot boxy* zostały ogłoszone nielegalnymi, dość szybko zwrócił uwagę producentów na produkty, które oferowali, co skłoniło ich do udostępnienia większej liczby danych na temat procesów działania skrzynek z łupami obowiązującymi w ich produktach. Część z nich wycofała je całkowicie ze swoich gier⁵³. Raport BGC dla wielu innych organów państw europejskich, które również podjęły się próby odniesienia prawa do mikropłatności w grach stał się podstawą oraz punktem odniesienia do wyprowadzenia definicji, jak też wniosków w ramach swych prac⁵⁴. Obecnie BGC nie prowadzi już prac związanych z mikropłatnościami w grach, uważając, że cały proces analizy został już zakończony, a decyzja o ich nielegalności w postaci *loot boxów* jest ostateczna.

czony, a decyzja o ich nielegalności w postaci *loot boxów* jest ostateczna.

w skrzynkach z łupami przez zespół ds. ocen technicznych Komisji ds. Gier. Udostępnianie danych graczy i płatności. Wprowadzenie pułapu finansowego kwoty pieniężnej, którą można wydać na skrzynki z łupami. Obecność płatnych skrzynek z łupami nie może utrudniać normalnej gry bez płatnych skrzynek z łupami ani jej szkodzić. Potrzebny jest symbol gry „hazard” (np. „zawiera hazard”) – zob. Gaming Commission..., s. 18.

⁵³ Zob. <https://www.eurogamer.net/articles/2018-04-03-middle-earth-shadow-of-war-ripping-out-microtransactions-and-loot-boxes> (dostęp z dnia 25.04.2021 r.)

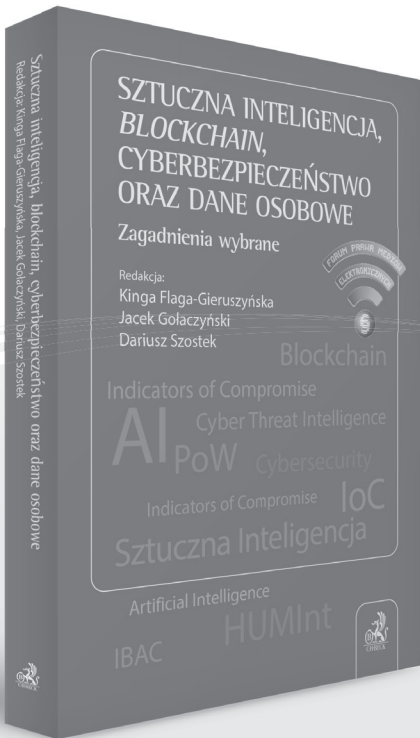
⁵⁴ Prace BGC były cytowane przez holenderski Urząd ds. gier w artykule „Loot boxes: A treasure or a burden?”, a także w pracach francuskiego urzędu „ARJEL”.

Słowa kluczowe: Belgian Gaming Commission, hazard, *loot box*, mikropłatności, regulatorzy.

Belgian gambling law and microtransactions in video games

The following article attempts to familiarize the reader with the issues of microtransactions on the basis of the Belgian law. The article explains the concept of a microtransaction, focusing on its equivalent in the form of a loot box. The author describes social engineering techniques, the goal of which is to manipulate users, persuading them to make more online purchases. The standing of the Belgian gambling law towards existing microtransactions is also discussed. Furthermore, the article analyzes the report of the Belgian Gaming Commission, as well as presents its conclusions and recommendations for regulators. The author also presents the consequences of publishing the document within the video game industry.

Key words: Belgian Gaming Commission, gambling, loot box, microtransactions, regulators.

Sztuczna inteligencja

ksiegarnia.beck.pl

Zadzwoń: 81 46 13 300

E-mail: kontakt@beck.pl

C.H. BECK

WYMOGI EDYTORSKIE:

- język publikacji: polski, angielski, niemiecki, rosyjski;
- edytor tekstu Word (format .doc lub .docx);
- styl czcionki: Times New Roman;
- wielkość czcionki: tekst główny – 12 pkt, przypis – 10 pkt;
- interlinia: 1,5 wiersza (w przypadku przypisów – 1 wiersz);
- objętość artykułu: do 30 000 tys. znaków ze spacjami;
- marginesy: standardowe – wszystkie 2,5 cm;
- przypisy dolne: odsyłaczami przypisów powinny być cyfry arabskie; odsyłacz należy umieścić bezpośrednio po fragmencie, do którego odnosi się przypis (przed kropką kończącą zdanie);
- należy dołączyć słowa kluczowe w języku polskim i angielskim;
- tytuł powinien być napisany czcionką Times New Roman 14 pkt (czcionka pogrubiona);
- tekst powinien składać się z następujących części: lid (streszczenie ok. 1500 znaków ze spacjami), uwagi wstępne, rozwinięcie (z podziałem na zatytułowane części), podsumowanie;
- do artykułu należy załączyć także lid (streszczenie) w języku angielskim (ok. 1500 znaków ze spacjami);
- śródtytuły nie powinny być numerowane, lecz pogrubione;
- należy dołączyć notę biograficzną (ok. 800 znaków ze spacjami);
- prosimy o wskazanie afiliacji.

Powoływane w przypisach pozycje bibliograficzne prosimy pisać według wzoru:

Inicjał. Nazwisko, Tytuł, ew. numer wydania, tom, część itp., miejsce i rok wydania, a następnie cytowane strony skrótem „s.”, np.: J. Kowalski, Jak pisać przypisy?, t. 2, Warszawa 2006, s. 12–13.

W przypadku kolejnego powołania się **bezpośrednio** na cytowaną pozycję:

Ibidem, s. 15–16.

Powołanie kolejny raz, gdy cytujemy tylko jedną pozycję danego autora:

J. Kowalski, *op. cit.*, s. 29–20.

Kolejne powołanie, gdy cytuje się kilka pozycji danego autora, zawiera pierwsze wyrazy tytułu, np.:

J. Kowalski, Jak pisać..., s. 28–29.

W przypadku **prac pod redakcją**, jeśli powoływana publikacja stanowi część całości:

P. Igrek, Cytowanie, [w:] J. Kowalski (red.), Jak pisać przypisy?, t. 2, Warszawa 2006, s. 12–13.

W przypadku publikacji w czasopismach tytuł czasopisma zastępuje nazwę wydawnictwa, po nim następuje rok (rocznik), przecinek, następnie numer (nr) w ramach rocznika ewentualnie także numer od początku wydawania pisma i numer strony:

J. Kowalski, Jak pisać przypisy?, Wiadomości Tekściarskie 2006, Nr 28 (236), s. 7.

Kilka kwestii specjalistycznych:

1. Oczekiwane oznaczenie ustawy wygląda następująco: Dz.U. z 2006 r. Nr 28, poz. 456.
2. Publikator prosimy podawać jedynie przy pierwszym powołaniu aktu prawnego. Wówczas nazwę aktu i datę (miesiąc słownie) podajemy w tekście głównym (np. ustawa z 13.4.2003 r. o zasadach pisania artykułów), w przypisie zaś publikator (np. t.j. Dz.U. z 2006 r. Nr 28, poz. 456).
3. Zapisując artykuł, ustęp, punkt aktu prawnego, skrótów nie oddzielamy przecinkami, tak więc: art. 28 ust. 59 pkt (bez kropki!) 36, a nie: art. 28, ust. 59, pkt. 36.
4. W przypadku orzeczeń sądowych prosimy o zastosowanie następujących oznaczeń: Wyrok SN z 11.5.2011 r., I CA 123/11, OSNCP 2011, Nr 8, poz. 34. Nazwę orzeczenia i jego datę prosimy podać w tekście głównym (np. wyrok SN z 11.5.2011 r.), natomiast w przypisie publikator (I CA 123/11, OSNCP 2011, Nr 8, poz. 34).

Harmonogram publikacji:

Nr 1 – teksty do końca stycznia, druk luty/marzec
Nr 2 – teksty do końca kwietnia, druk maj/czerwiec
Nr 3 – teksty do końca lipca, druk sierpień/wrzesień
Nr 4 – teksty do końca października, druk listopad/grudzień

Osoba do kontaktu: dr Aleksandra Klich, e-mail: pme@beck.pl

EDITORIAL REQUIREMENTS:

- language of publication: Polish, English, German, Russian;
- text editor MS Word (.doc or .docx);
- font style: Times New Roman;
- font size: main text – 12 pts, footnote – 10 pts;
- line spacing: 1.5 line (for footnotes – 1 row);
- volume of the article: up to 30,000 characters with spaces;
- margins: standard – all 2.5 cm;
- footnotes: cross-referenced footnotes should be Arabic numerals; reference should be placed immediately after the passage to which the footnote regards (before the full stop ending a sentence);
- article must be attached with key words in Polish and English;
- the title should be written in Times New Roman 14 pts (bold);
- text should consist of following parts: lead (summary, around 1500 characters with spaces), initial comments, amplification (with a division into parts with titles), summation;
- article should also be attached with a lead (summary) in English (around 1500 characters with spaces);
- intertitles should not be numbered, but bold;
- article must be attached with a biographical note (approx. 800 characters including spaces);
- please indicate affiliation.

The referenced sources should adhere to the following style:

Initial(s), Title, edition number if applicable, volume, part, etc., place and year of publication, followed by the page(s) referred to with the 'p. (pp.)' abbreviation, e.g.: J. Kowalski, How to do references?, Vol. 2, Warszawa 2006, p. 12–13.

For subsequent reference made **directly** to the cited item:

Ibidem, p. 15–16.

Further reference, when several positions by a given author are being cited, include the first words of the title, e.g.:

J. Kowalski, How to..., p. 28–29.

For edited volumes, when the publication referenced forms a part of the whole:

P. Igrek, Citing, [in:] J. Kowalski (ed.), How to do references?, Vol. 2, Warszawa 2006, p. 12–13.

For publications in periodicals, the title of the periodical replaces the name of the publisher, followed by the year, comma, then the number (No.) within the year, possibly the consecutive number and page numbers:

J. Kowalski, How to do references?, Editorial news 2006, No. 28 (236) p. 7.

A few technical issues:

- a. Expected indication of a legal act goes as follows:
Journal of Laws of 2006, No. 28, item 456. The publishing body should only be provided when referring to the act for the first time. Then the name and date of the act (month – in words) shall be given in the body of the text (e.g. The Act of 13 April on the rules of writing articles), and the publishing body shall be given in the footnote (e.g. Journal of Laws of 2006, No. 28, item 456).
- b. When writing article, paragraph, point of a legal act, abbreviations should not be separated by commas, that is: art. 28 par. 59 point (no full stop!) 36, not: art. 28, par. 59, pt. 36).
- c. For court judgements, please use the following indications: Judgement of the Supreme Court of 11.5.2011, I CA 123/11, OSNCP 2011, No. 8, item 34. Mind that the appellation of the judgement and its date should be indicated in the main text (e.g. Judgement of the Supreme Court of 11.5.2011), and the publishing body in the footnote (I CA 123/11, OSNCP 2011, No. 8, item 34).

Publication schedule (deadlines):

- No. 1 – submitting manuscripts – end of January (print – February/March)
- No. 2 – submitting manuscripts – end of April (print – May/June)
- No. 3 – submitting manuscripts – end of July (print – August/September)
- No. 4 – submitting manuscripts – end of October (print – November/December)

Contact Person: Aleksandra Klich PhD, e-mail: pme@beck.pl